

T

serie nouă • anul III • nr. 52 • 1-15 noiembrie 2004 • 10.000 lei

TRIBUNA

revistă de cultură

Apare sub egida CONSILIULUI JUDEȚEAN CLUJ

Ilustrația
numărului
Alexandru Pășat

ZILELE REVISTEI TRIBUNA

I. Maxim Danciu:
Răspunderi
culturale

POEZII DE:

Andreas Saurer
(Elveția)
Paul Vinicius
Theodor Damian

MIRCEA PETEAN

în dialog cu

LASZLO ALEXANDRU:

„Unde este
patimă nu este
loc de rațiune”

TRIBUNA

Director fondator:
IOAN SLAVICI (1884)

Revista apare bilunar, cu sprijinul
Centrului de Studii Transilvane Cluj
și al Ministerului Culturii și Cultelor.

CONSILIUL CONSULTATIV
AL REDACȚIEI TRIBUNA

DIANA ADAMEK
MIHAI BĂRBULESCU
MIRCEA BORCILĂ
AUREL CODOBAN
ION CRISTOFOR
CĂLIN FELEZEU
MONICA GHET
ION MUREȘAN
MIRCEA MUTHU
IOAN-AUREL POP
ION POP
PAVEL PUȘCAȘ
IOAN SBĂRCIU
RADU ȚUCULESCU
ALEXANDRU VLAD

REDACȚIA

I. MAXIM DANCIU
(redactor-șef)

OVIDIU PETCA
(secretar tehnic de redacție)

IOAN-PAVEL AZAP
CLAUDIU GROZA
ȘTEFAN MANASIA
OANA PUGHINEANU

NICOLAE SUCALĂ-CUC
AURICA TOHĂZAN

Tehnoredactare:
LIVIU POP

Redacția și administrația:
400091 Cluj, str. Universității nr. 1

Tel. (0264) 59.14.98
Fax (0264) 59.14.97
E-mail: redactia@revistatribuna.ro
Pagina web: www.revistatribuna.ro

ISSN 1223-8546

hour

agenda

Evenimente de toamnă

A încetat din viață, pe neașteptate, graficianul Mircea Baciuc, profesionist de o energie și o determinare deosebite. L-am cunoscut în 2000, la ultima Gală a Teatrelor Naționale, colaborând la realizarea micii publicații a festivalului. Ne întâlneam în biroul său universitar, iar Mircea Baciuc macheta revista în cel mult o jumătate de oră, în timp ce mai dădea și telefoane la rectorat sau minister, semna hîrtii oficiale și își consilia studenții. Oboseam doar privindu-l, în timp ce el deborda de energie și limpezime interioară. Am mai întâlnit o asemenea spectaculoasă vitalitate și implicare doar la un alt mare profesionist, cu destin similar: Marian Papahagi.

Mircea Baciuc s-a născut la Dej, în 1946. A fost profesor și decan la Facultatea de Grafică a Universității clujene de Artă și Design, după ce lucrase aproape douăzeci de ani ca grafician al Editurii Dacia. A realizat câteva sute de coperti de carte și afișe, participând totodată la numeroase expoziții naționale și internaționale. În ultimii ani a fost și colaborator constant al Teatrului Național din Cluj. Numele lui se leagă și de revista *Echinoc*, a cărei primă înfățișare grafică a conceput-o împreună cu Florin Creangă.

După 2000, m-am întâlnit cu Mircea Baciuc doar în treacăt, pe stradă, salutându-ne din mers. Părea mereu la fel de energic și vital ca întotdeauna. Moartea sa, paradoxală, e cu atât mai tulburătoare.

Dumnezeu să-l odihnească!

Începînd din octombrie, la Cluj apare o revistă aparte în peisajul nostru publicistic: *Fabrica de Cărți*, "publicație lunară de informație editorială", cu distribuție națională și gratuită. Revista, elegantă, are în Consiliul editorial cunoscuți universitari clujeni: Pr. Ioan Chirilă, Aurel Codoban, Achim Mișu, Mircea Muthu, Mircea Popa și Ion Vlad, iar din echipa redacțională fac parte impetuși scriitori, între care Vasile George Dăncu (inițiator, alături de directorul Claudiu Mocanu, al proiectului), Letiția Ilea, Vianu Mureșan și Mihai Goțiu.

Fabrica de cărți este o publicație foarte vie, deloc gomoasă, întrutotul democratică. Primul număr marchează un eveniment organizat de Centrul Cultural Francez: *Toamna cărților la Cluj* (printr-un interviu cu directoarea CCF, Manuelea Debrinay-Rizos); mai găsim un interviu cu energicul editor Mircea Petean, un savuros poem al lui Vasile Gogea, texte de Tudor Ionescu, Letiția Ilea, Ștefania Nan, Vianu Mureșan ș.a. și o avangardă la *Amințirile pelerinului Apter* de Valeriu Anania, în curs de reeditare la Limes. Nu lipsesc, evident, paginile de prezentare a noilor apariții editoriale, cu fotografiile cărților și câteva cuvinte de prezentare ale editorilor ori criticilor literari, dar și cu... prețurile opurilor (lucru important pentru cititor).

Am descoperit, în editorialul revistei, o virtuală profesiune de credință a realizatorilor săi: "Poate Cartea va salva lumea... Nu știm. Dar

merită să-ncercăm". Complementară, oarecum, e *Maxima numărului*, pe aceeași primă pagină: "Cartea este o oglindă: dacă se privește în ea un măgar, n-are cum să vadă imaginea unui apostol." (W.H. Auden). *Q.e.d.*

Imaginea care te întâmpină pe site-ul scriitoarei austriece Elfriede Jelinek (elfriedejelinek.com) e cea a unui mic bibelou-Bambi, întors cu fundul către tine și privindu-te oarecum peste umăr. Site-ul e exclusiv în germană, iar vagile mele cunoștințe în domeniu m-au împiedicat să-l aprofundez.

Elfriede Jelinek este – o știe de-acum toată lumea – noua câștigătoare a Nobelului pentru literatură, cunoscută în România mai ales prin intermediul romanului *Pianista*, ecranizat în 2001 și prezentat – șocînd publicul autohton – la ediția din 2002 a Festivalului Internațional de Film de la Cluj.

Ce se știe mai puțin despre scriitoarea austriacă este calitatea sa ex-centrică în propria-i cultură, după cum scrie Dana Grigorcea în *Dilema veche*, nr. 41/22-28 oct. 2004. Evident, după câștigarea celebrului premiu, toată lumea s-a declarat fan Elfriede Jelinek, iar orgoliul național a propulsat-o din margine în mijlocul evenimentelor. Destin exponențial, care m-a făcut să transpun scenariul în spațiul nostru. Dacă, vreodată, un literator român va cuceri Nobelul, va păși la fel ca scriitoarea austriacă: toți dușmanii îi vor deveni prieteni, toți cei care l-au înjurat vor începe să-l laude, autoritățile, indiferente și disprețuitoare pînă odinioară, își vor aroga, gongoric, meritele "susținerii" culturii naționale, care, iată, dă rezultate strălucite etc. Curată și nonșalantă ipocrizie...

Am reținut însă două nuanțe: propunerile pentru premiu sînt făcute, totuși, de conaționali scriitorilor, iar prin prisma experienței austriece, România nu mai e o țară balcanică, ci intră binișor în *Mitteleuropa*.

În octombrie, Clujul a înregistrat și trei întâmplări artistice semnificative: o expoziție Margareta Sterian la Muzeul Național de Artă – cu editarea, totodată, a unui frumos album, *Poeme. Imagini. Proze* – și o expoziție Ovidiu Avram la Galeria Veche. Totodată, colegul nostru Ovidiu Petca a editat albumul ediției de anul trecut a *Festivalului Internațional al Artelor Grafice*.

Expoziția Margaretei Sterian a cuprins lucrări create de-a lungul unei jumătăți de secol (din 1930 în 1980), într-o amplă retrospectivă dedicată unei artiste complexe. Remarcabilă mi s-a părut implicarea, în acest eveniment, a firmei ARDAF, care arată că, în sfîrșit, marile companii românești dau bani pe cultură.

Expoziția lui Ovidiu Avram e specială pentru că artistul e relativ discret dar mereu surprinzător în manifestările publice. Lucrările sale cuceresc instantaneu prin concepție și colorit. Așa s-a întîmplat și acum.

Fiecare din evenimentele plastice și editoriale sus-pomenite merită comentat mai pe larg. Citiți, așadar, următorul număr al *Tribunei*.

(Claudiu Groza)

editorial

Răspunderi culturale

■ I. Maxim Danciu

Actualitatea jurnalismului cultural a fost tema principală de dezbateră promovată la prima ediție a „Zilelor revistei *Tribuna*” organizată în 21-22 octombrie a.c., cu concursul Consiliului Județean Cluj, Consiliului Municipal Cluj-Napoca, Centrului de Studii Transilvane (Institutul Cultural Român) și a Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității „Babeș-Bolyai”. Fără îndoială, o dezbateră oportună, acum când la ordinea zilei este nu doar protejarea libertății de expresie de tot felul de ingerințe politice și economice, dar și afirmarea libertății de informare și circulația liberă a ideilor și persoanelor întru susținerea identităților culturale, care să permită trasarea unui numitor comun, într-o Europă unită, pentru toate culturile naționale. Jurnalismul cultural, prin chiar specificul său, nu este altceva decât forma de a da o expresie concretă potențialului de creație de care dispune fiecare comunitate națională, problematizând experiențe diferite și analizând noile provocări pe care tocmai procesul integrării europene ni le pune în față. De aceea, într-o sesiune de comunicări, s-a și vorbit diferențiat despre jurnalismul cultural între dileme și certitudini, despre jurnalismul cultural în presa scrisă și despre diversitatea jurnalismului cultural, cadre universitare exprimându-și puncte de vedere pe care editura „Tribuna” le va tipări în scurt timp într-un volum.

În ce ar consta actualitatea jurnalismului cultural astăzi în România? – iată problema de fond care a fost întoarsă pe toate fețele și pusă în contextul afirmării explozive a mass media de după 1989 și oarecum în opoziție cu extinderea unui jurnalism popular axat pe tematici comerciale, divertisment și senzațional. S-a pornit chiar de la prezumția că jurnalismul cultural nici nu ține de jurnalismul propriu-zis, adică de acela anume interesat de informare și difuzare de opinii și de comentarii, întrucât el este practicat de o elită, de profesioniști din cultura înaltă, și care se adresează doar unui public restrâns, format din aceiași intelectuali, mai mult sau mai puțin rafinați, care de altfel îl și promovează în interesul întreținerii propriului lor prestigiu în societate. Ba chiar s-au găsit ziariști din presa locală care au ținut să conteste valabilitatea școlilor de jurnalism, unde pregătirea viitorilor jurnaliști are și unele accente culturale precise, pentru a reduce formarea jurnalistică doar la experiențe practice și

indicații redacționale orientate exclusiv în beneficiul instituției de presă respective și coordonată de audimat. Nu a fost în discuție precaritatea culturală a multor cotidiane și tabloide, cât necesitatea de a pune în evidență faptul că jurnalismul, prin structura și menirea sa în societate, se înscrie într-o *practică culturală* tot mai diversă și care își dezvăluie importanța numai în măsura în care poate orienta cât mai bine pe cetățean într-o lume tot mai dinamică, cu schimbări bulversante și prindere de viteză, unde mutații axiologice se cer explicate urgent pentru a risipi posibilele confuzii și pentru a evita manipulările de tot soiul, ceea ce presupune nu doar însușire de cunoștințe, ci și competență și responsabilitate atunci când te vrei o prezență activă în sfera publică. Așadar, se poate susține că o răspundere culturală are chiar practicarea jurnalismului, fie că se are în vedere presa scrisă sau audiovizualul, pentru că marca lor este orientată în direcția emancipării spiritului civic și dacă acesta se dorește pus în perspectiva protecției față de abuzurile ce nu lipsesc aproape niciodată din practicile guvernamentale și ale proastei administrații.

Dacă vorbim însă de jurnalismul cultural, ca practică specializată în zilele noastre, lucrurile se complică, iar răspunderile cresc și ele pe măsură ce complexitatea societății sporește, pentru că nu este vorba doar de prelungirea unei întregi tradiții jurnaliste ce a trasat direcții stabile în cultura română modernă, dar și de reevaluări firești, cu trimiteri la acele reexaminări periodice și dispute culturale inevitabile pentru orice societate în schimbare, proces obligatoriu pentru a contura cât mai precis cu putință ceea ce îndeobște se numește *identitate culturală*, însemnând nu doar o afacere publicitară, de imagine, ci și asumarea unui patrimoniu cultural și îmbogățirea lui cu ceea ce considerăm la un moment dat că ne reprezintă mai bine atunci când este să ne raportăm la alte culturi. Or, pe acest plan, care este structural legat de comunicarea publică, jurnalismul cultural prezintă valențe proprii, diferențiate în raport cu practica jurnalistică obișnuită, dar care nu îl scoate totuși în afara comunicării mediatică considerate în sensul ei larg, ci îi conferă o dimensiune particulară, de dialog cultural și intercultural prin care indivizii și comunitățile în care aceștia trăiesc intră în conexiune și își construiesc relații de reciprocitate. Prin promovarea jurnalismului cultural

comunicarea socială se relaxează, chiar dacă acesta întreține tensiuni și controverse privind opere și autori, pentru că el le prezintă critic, le explică și le interpretează, făcând accesibil unui public larg valori și produse culturale cu pretenții de reprezentativitate pentru o întreagă comunitate, și, totodată, făcând să se audă o voce distinctă în competiția și mai largă care este concertul culturilor lumii de azi. Nu este puțin lucru să iei săptămână de săptămână sau lună de lună pulsul creativității întreținute de o comunitate națională, să măsoară productivitatea culturală, care – atunci când este autentică – , cum ținea să precizeze nu demult filosoful spaniol Fernando Savater, ne dezvăluie *omenia*. Pentru Savater este foarte important să dobândim conștiința existenței noastre unii de la alții nu numai în termeni de rentabilitate, nu numai în legătură cu ceea ce putem vinde sau cumpăra, ci și cu ceea ce putem dobândi, în sensul unui plus de omenie dobândit de la ceilalți. „Cred că omenia este ceea ce dăm unii altora, afirmă filosoful spaniol, omenia este ceea ce schimbăm între noi și prin care ne îmbogățim unii pe alții, ceilalți fiind cei care ne pot face să devenim tot mai umani. Producția cea mai importantă a democrației este *producția de omenie*, de mai multă omenie, de omenie mai bogată, excelentă, creativă, mai plină de posibilități pentru un număr tot mai mare de oameni; așadar, omenia este, poate, singura comoară care crește atunci când este împărțită; căci toate celelalte comori scad atunci când sunt împărțite. Omenia este o comoară care crește atunci când este împărțită cu alții.” Or, tocmai contribuțiile noastre culturale dau seama de omenia noastră și fără a evalua aceste contribuții noi nu am face decât să ne ignorăm resursele proprii de omenie, lipsindu-ne de contacte veritabile cu alți semeni ai noștri. Jurnalismul cultural este una dintre formele de comunicare prin care se realizează acest schimb ce duce la un spor de omenie; și tocmai de aceea el se cere dezvoltat și diversificat, pentru că altfel am rămâne izolați și falsificați chiar prin ceea ce este mai scump în noi: omenia noastră.

„Zilele revistei *Tribuna*” s-au vrut o pledoarie pentru afirmarea jurnalismului cultural și, deloc întâmplător, manifestările care au avut loc cu acest prilej s-au încheiat cu o masă rotundă privind situația revistelor culturale din Transilvania, analizându-se nu doar dificultățile cu care acestea se confruntă, dar și potențialul cultural de care spațiul transilvan dispune la ora actuală. În revistele care apar în acest spațiu – *Steaua*, *Apostrof*, *Familia*, *Vatra*, *Orizont*, *Arca*, *Discobolul*, *Poesis*, *Nord literar*, *Mișcarea literară*, *Korunk*, *Helikon*, *Művelődés* ș.a. – se poartă de altfel un profitabil dialog cultural în măsură să indice suficient de limpede calitatea unui jurnalism de înaltă ținută și care trebuie privit aici ca un resort și ca un generator constant de omenie, ca să rămânem în termenii lui Fernando Savater. Revista *Tribuna* nu a dorit decât să potențeze, pentru a face încă o dată vizibil, acest resort și să sublinieze, astfel, ca el să nu fie neglijat de către cei care se străduiesc în mod sincer să fim în Europa cu omenia noastră cu tot. Mai mult, credem că de asemenea răspunderi culturale trebuie să țină cont toți factorii responsabili astăzi de destinele României, dacă vrem cu adevărat să ne situăm cu demnitate în Europa și în lume.

Premiile Tribuna 2004

Cu ocazia zilelor revistei *Tribuna* desfășurate între 21-22 octombrie a.c., redacția, cu sprijinul Consiliului Local al Municipiului Cluj-Napoca, a acordat premii pentru susținerea actualii serii a revistei următorilor colaboratori:

LIVIU GEORGE ILEA
MARIUS JUCAN
ALEXANDRU JURCAN
OVIDIU PECICAN
RADU ȚUCULESCU
ALEXANDRU VLAD

Cartea

O bibliotecă deschisă

■ Oana Pughineanu

ION POP (coordonator)

Dicționar analitic de opere literare românești, vol. IV
Cluj-Napoca, Ed. Casa Cărții de Știință, 2003

Există un termen cu o carieră uimitoare, de mai multe secole, în istoria Occidentului, cel de “criză”: criza spiritului, criza conștiinței europene, criza individului, criza subiectului etc. Aș spune că e un fel de cuvânt-virus, care o dată pătruns în vreo ordine oarecare îi dezmembrează, pur și simplu, aparatul imunitar. În România, el e însoțit mereu de un “ajutor” de nădejde: “tranziția”. Pentru unii, ea constituie o infinită sursă de lamentații, pentru alții însă e punctul de pornire pentru noi construcții, rearanjări, redefiniri... E-adevărat, niciodată definitive. Nu degeaba una dintre legendele noastre cele mai dragi e *Meșterul Manole*.

Literatura nu scapă nici ea de criză, dar cred că în cazul ei, acest termen capătă conotații pozitive. Și asta nu doar pentru că e legată de imaginație sau de funcția poetică a limbajului, ci datorită faptului, că spre deosebire de religie, politică, știință, spiritul ei tinde nu spre a dogmatiza, ci spre a problematiza. Chiar și atunci când se laudă că “face concurență stării civile”, artistul face mai mult decât să copieze. Oricât de realistă se vrea, literatura nu este o analiză sociologică. De altfel în societatea postmodernă criza “departe de a mai fi o sursă de lamentații [...] e asumată ca un *modus vivendi*, în interiorul căruia trebuie găsite strategiile de supraviețuire cele mai eficiente” (Sanda Cordoș). În literatură “tranziția” nu poate fi decât trecerea de la o criză la alta, reconstrucțiile fiind în cazul ei reîmprospătări.

Ce legătură au toate astea cu dicționarele literare? În primul rând, cred că dicționarele au menirea de a realiza ceea ce se numește un “management al crizei”, punctând cele mai originale

momente ale ei. Un dicționar funcționează, într-un fel, asemeni unei burse de valori, pe panoul căreia găsim atât lucrări care își mențin autenticitatea în timp, cât și opere noi care abia își fac intrarea pe piața ideilor. În acest sens, *Dicționarul analitic de opere literare românești* este unul dintre instrumentele cele mai bune – dintre cele apărute după '89 – de cuprindere și prezentare a producției literare. El “nu exclude nici posibilitatea unor omisiuni” dar, după cum putem citi în *Cuvântul înainte* al primului volum, autorii s-au străduit “ca perspectiva deschisă spre spațiul literar românesc să fie cât mai aproape de realitate, cât mai obiectivă, evitând deformările grave de situație și evaluare”. Încercând să reducă, pe cât posibil, “omisiunile”, volumul IV conține și o *Addenda* la volumele I-III, încheind astfel un proiect care datează de dinainte de 1989 și care s-a materializat între anii 2000 și 2003 prin apariția celor patru volume (primul volum fiind la a doua ediție) la editura Casa Cărții de Știință din Cluj-Napoca.

Dicționarele analitice, făcând mai mult decât să adune câteva informații istorice, depășind nivelul pur descriptiv, au menirea de a „vindeca” istoria literară de carența pe care un Ionesco o indica sarcastic: “orice istorie literară, cum se practică, este o istorie de portărese”. Analiza vrea să ocolească tocmai acest gen de capcană și, după cum mărturisește Ion Pop, coordonatorul celor patru volume ale *Dicționarului analitic...*, interpretările vizează obținerea “unei perspective critice complexe (descifrarea “mesajului”, lectura universului imaginar, evidențierea structurilor specifice ale limbajului, situarea în contextul creației scriitorului, raportări la literatura națională și universală etc.)” în speranța de a realiza, de a contura “o *bibliotecă esențială a literaturii române*”.

În plus, dicționarele operând selecții pe baza

principiilor exclusiv estetice veghează ca arta să nu se transforme într-o “chestie de ambiție și obligație culturală, de solitudine socială ori chiar de stat” (Zarifopol). În acest sens, cred că *Dicționarul analitic...* este și un punct de pornire pentru depășirea a ceea ce Irina Petraș numea într-un interviu, “anticomunismul încremenit în proiect”, care, după părerea mea, nu face decât să adauge un alt complex literaturii române pe lângă cele enumerate de Mircea Martin. Fala literaturii a constat întotdeauna în crearea de “lumi noi”, și asta, în mod gratuit, nu numai ca nevoie de a evada de sub un regim sau altul. De altfel, *Supraviețuirile* lui Radu Cosașu demonstrează încă o dată că talentului îi e indiferentă orientarea politică. Tocmai de aceea, un *Dicționar analitic de opere literare românești* este mai binevenit decât oricând deoarece critica se oprește atât asupra structurii semiologice a textului, a tehnicilor folosite, cât și asupra unui conținut ce face obiectul hermeneuticii vrând astfel să descopere “drumul prin care o experiență devine conștiință” (Malraux). Dicționarul devine un punct de trecere între “lumea textului” și “textul lumii” (Ricoeur). Analiza literară folosește pe post de catalizator în dublu sens: pe de o parte, ca orice analiză, ea se înscrie într-un procedeu general al gândirii, care constă în trecerea de la “vizibilul complicat, la invizibilul simplu”, venind astfel în ajutorul cititorului mai puțin avizat, care are nevoie de o grilă de interpretare care să-i apropie o operă ce-i apare total ruptă de felul său de a înțelege sau chiar de a percepe lumea; pe de altă parte, elaborarea unui astfel de dicționar aduce în atenție însuși criticul literar care va fi și el supus unei “analize” menite să descopere dacă “a refuzat – sau nu – să măsluiască valorile sau să le inverseze” (Dumitru Țepeneag). În cazul *Dicționarului analitic...*, cred că posibilitățile unor astfel de falsificări sunt nule. Lista autorilor (pe care, din motive de spațiu, nu o pot reproduce în întregime) vorbește de la sine, cuprinzând nume remarcabile ale criticii românești, nume care nu mai au nevoie de nici o prezentare: Ștefan Borbély, Ioana Bot, Corin Braga, Sanda Cordoș, Doina Curticăpeanu, Vasile Fanache, Mircea Muthu, Laura Pavel, Ioana Em. Petrescu, Horea Poenar, Ion Pop, Ion Vartic, Vasile Voia.

Există vreun pericol în practicarea analizei literare? Dacă da, atunci el este acela asupra căruia Starobinski avertizează: “Critici, analiști, păstrați aprinsă lampa lui Psyche, dar gândiți-vă la destinul lui Acteon”. Dicționarele au menirea de a păstra aprinsă lampa lui Psyche într-un vast câmp cultural. Cât despre destinul lui Acteon vânătorul, acesta este un risc pe care și-l asumă fiecare cititor în parte, fie el critic sau nu (a citi înseamnă, până la urmă, a “vâna” sensuri). Am convins că pentru fiecare dintre noi există o carte care să aibă un impact atât de puternic încât să ne schimbe identitatea, să ne transfigureze, să ne “devozeze”, inversând relația vânător-vânat. *Dicționarul analitic...* poate fi citit ca ofertă deschisă pentru a descoperi astfel de cărți.

Despre oaie în casa mioriticului...

■ *Nicolae Turcan*

VASILE GOGEA
Tratat despre înfrânt
Cluj-Napoca, Ed. Eikon, 2004

Cu *Tratat despre înfrânt* (Cluj-Napoca, Editura Eikon, 2004) Vasile Gogea se repliază în zona unei inactualități pe care, dacă n-aș crede-o *fatală*, aș numi-o *provocatoare*: cum altfel să înțelegi un autor care „tratează” despre ceea ce noi, ceilalți, ne străduim din răspuneri să uităm, și anume despre *calitatea* de a fi înfrânt?

„Toate cărțile mele nu sunt altceva decât înfrângeri organizate.” Când găsești o asemenea piatră filosofală, e aproape nepermis să nu vorbești despre mioră în casa mioriticului, despre „cât de mare ar fi fost Ștefan Vodă” dacă în locul celor patruzeci de victorii „ar fi suportat patruzeci de înfrângeri”, ori despre o Românie „care să-și asume o înfrângere catastrofală”. Apropo, nu *este* oare România o „înfrângere catastrofală”?

„O înfrângere bine organizată poate fi mai prețioasă decât o victorie haotică.” Nu pot să nu remarc că apetența pentru înfrângere este pentru Vasile Gogea atât de insașiabilă, încât preferă să întărească opoziția celor doi termeni, folosind *atribute inechitabile*: căci, în acest pasaj, valoarea înfrângerii se datorează mai mult faptului că e „bine organizată” (spre deosebire de adversara ei care e „haotică”), decât faptului că e „înfrângere”! Însă de ce mă mir? „Înfrântul nu plânge

niciodată decât pentru că nu a fost înfrânt destul”...

Dacă *Miorița* și-ar fi asumat *cultural*, iar nu *ontologic*, tradiția marilor înfrânți (de la Marcus Aurelius și Epictet, până la Wittgenstein-ul jurnalelor sau Cioran), ar fi câștigat oare cântecul ei în *sfâșiere*? Există o notă muzicală în *Tratatul despre înfrânt* care mă face să cred că nu; deși nici o gamă n-ar putea să și-o revendice, această notă răsună aproape pe fiecare pagină.

Critica lui Nietzsche împotriva înțelepciunii, ca și cea pe care o făcea primul Cioran (obsedat de „schimbare la față” cu *orice* preț) sunt confirmări de neegalat pentru învingătorii de profesie. Ce pot ei învăța din laconicele sentințe ale *Tratatului despre înfrânt*? Nimic, dacă nu cumva surprinzătoarea lecție despre cum să devină *invulnerabili*, adică învinși. (Atenție însă la o nuanță: „Nu te poți «muta» dintr-o victorie, într-o înfrângere. Dintr-o victorie trebuie să te *prăbușești*.”)

Absența ironiei mă face să cred că și *postmodernitatea* e depășită. După ce lucrurile au redevenit grave – așa cum o dovedesc paginile *Tratatului* – s-ar putea vorbi chiar despre o depășire *înapoi*. (Firește, aceasta numai în cazul când aș pierde credința că există anumite realități care nu pot fi măsurate *temporal*, ci doar cu amplitudinile unui *totdeauna*. Sau, în cuvintele autorului: „Victoriile nu au durată, mai exact: nu durează. Doar înfrângerile țin cât o eternitate.”)

Cum să înțelegi neconcordanța dintre solemnitatea cuvântului „tratat”, prezent în titlu, și

dimensiunile reduse ale cărții ori forma ei fragmentară? (Că nu este vorba despre o intenție ironică, devine cât se poate de sigur după lectură.) Singurul răspuns care îmi vine în minte se leagă de gravitatea faptului de a fi înfrânt: e atât de adâncă încât nu poate fi măsurată decât cu seriozitatea unui tratat, chiar atunci când aceasta e lipsită de regulile formale sau de dimensiunile lui.

Făcând diferența între „înfrânt” și „învinș”, Vasile Gogea ne arată cum cel dintâi este condiționat de o luptă, așadar de o posibilă victorie, în vreme ce ultimul n-are nevoie decât de sine însuși. Învinșul e „cel ce și-a ratat” până și „condiția de înfrânt”. Păcat că, de-a lungul paginilor, această distincție nu câștigă în claritate...

Să nu uităm că *Tratatul despre înfrânt* este o carte *In Memoriam*, deschizându-se cu o listă de autori plecați dintre noi pentru totdeauna. Poate tocmai de aceea paginile albe, susținute doar de o singură sentință, par niște pietre de mormânt, fiecare avându-și epitaful. O colecție funebră care, cuvântând despre înfrângere, ne aduce aminte că moartea a *avut deja loc*.

Pentru cel învinș „trecutul” morții este o evidență *interioară*; iată de ce el poate fi numit nici mai mult nici mai puțin decât un *om postum*. (N.B.: între autorul postum și opera postumă se întinde doar simplul, concretul și inevitabilul fapt al morții.)

Mai degrabă decât „fragmente salvate”, gândurile *Tratatului despre înfrânt* ar putea fi subintitulate *fragmente salvatoare* (fie pentru postumul lor autor, fie pentru cititorul care a exersat deja un număr *periculos* de înfrângeri).

Fetele toleranței

■ *Ciprian Lupșe*

MIHAELA FRUNZĂ (COORDONATOR)
Fetele toleranței
Iași, Ed. Fundației Axis, 2003

Toleranța. Termen a cărui problematică, supusă analizei, întărește convingerea unora privitor la existența ‘crizei spiritului’, manifestată prin absența marilor sisteme de gândire, iar altora, interesați mai mult de epistemă decât de valori, le sugerează un posibil model al forjării și redefinirii conceptelor, integrat specificului timpurilor noastre. Însă nici unul din autorii care și-au adus contribuția la prezentul volum (lansat cu ocazia programului *Tineri pentru toleranță*, 12 decembrie 2003), apărut sub îngrijirea doamnei Mihaela Frunză, nu ne propune o atare formulă de metadiscurs. Aspectele critice, atunci când ele există, și în măsura în care sunt întemeiate, se integrează logicii interne a discursului relativ la tema toleranței. Scopul declarat al lucrării, în respectul “fragilității conceptuale” a termenului de *toleranță*, este ca, organizată fiind sub forma unei culegeri de texte ce se completează interdisciplinar, aceasta să dea seama de natura ‘mozaicată’ care constituie specificul conceptului său central.

Filosofia, etica, politica și teologia își reunesc aici discursurile pentru a oferi, deocamdată pe cât posibil, un ‘construct’ articulat al toleranței.

Faptul este cu atât mai remarcabil cu cât, în abordarea subiectului, toate aceste discursuri întâmpină constant problema alterității, cea care, într-un mod incomod, le obligă la introspecție și la chestionarea – câteodată autocritică – a unora dintre premisele lor originare. Cu alte cuvinte, problema toleranței nu poate rămâne una pur teoretică; ea nu se poate refugia în formalism fără a intra în contradicție cu propria sa idee.

Chestiunea de fundal a problematicii toleranței, reținută mai mult sau mai puțin explicit de fiecare dintre autorii textelor reunite în volum, este aceea a relației nemijlocite dintre toleranță și contrariul său, intoleranța. Sub acest aspect ineludabil toleranța își dovedește caracterul său paradoxal; ea nu poate să fie totală, ea este obligată la intoleranță, cel puțin într-un sens unic: împotriva intoleranței. Toleranța își relevă astfel caracterul său intim, acela de *instrument* – în mod necesar flexibil – menit să protejeze valorile asociate alterității.

Fațetarea discursului referitor la toleranță este utilă (necesară epistemic mai mult decât pragmatic) abordării pluridisciplinare a obiectului, iar autorii fac dovada bunei stăpâniri conceptuale a acestuia în cadrul domeniului lor de excelență. Avem în lucrare nu doar o simplă înșiruire de articole și eseuri ci, prin însăși ordonarea lor succesivă într-un mod studiat, coordonarea își

vădește interesul pentru crearea unui ansamblu articulat care să (re)construiască după o tehnică ‘arhitecturală’ unitatea de imagine a noțiunii. Ne este prezentată propedeutic istoria conceptului, în raport opozitoriu cu intoleranța, ca privind direct relațiile interumane (Camil Mureșanu), iar ulterior se trece succesiv prin: interpretarea sa creștină (Ioan Chirilă); fenomenologia politică, interesată de toleranță în măsura în care conceptul poate fi pus drept principiu garant al păcii și libertății necesare vieții (Egyed Péter); ascendența ideii *acceptării* celui alt asupra conceptului simplu de tolerare a alterității sale (Nicu Gavriluță); ambivalența axiologică a sincretismului religios și a corespondentului secular al acestuia, multiculturalismul (Peter van der Veer); fundamentalismul religios și implicațiile globalizării pentru ideologia intoleranței, căreia îi servește drept infrastructură (Sandu Frunză); sinonimia de conjunctură între *ateism* și *anti-clericalism*, finalizată în propunerea ca cel de-al doilea să reprezinte expresia unui anume tip de liber arbitru, o profesiune de ‘credință’ care să elibereze omenirea de sub imperiul ierarhiei ecleziale (Richard Rorty).

Dintru început declarat “instrument de lucru” (M. Frunză), volumul este menit, în bună tradiție filosofică, mai curând să indice zonele de ambiguitate ce grevează definiția conceptului de *toleranță*, decât să ofere răspunsuri pretins definitive la chestiunea sa centrală.

Baudelaire citit de Fundoianu

■ Ioan Pop-Curșeu

Dacă scriitorul își permite uneori falsități, criticul trebuie întotdeauna să ajungă, într-un fel sau altul la filonul potrivit, la Adevăr. Scriitorul produce ficțiune și sisteme simbolice cu toată libertatea de care poate să dea dovadă, în timp ce criticul stă pe o poziție mereu ambiguă, fragilă, complexă în raport cu obiectul analizei sale. Când acest obiect este o carte de critică, situația se complică, deoarece criticul se vede obligat să gereze o analiză la puterea a doua. Când, mai mult decât atât, acest obiect este o carte de critică despre o carte de critică, suntem într-o analiză la puterea a treia, unde firul adevărului despre scriitorul pe care îl vizează toate aceste lecturi suprapuse este greu de scos la iveală.

Să elucidez enigmaticele de mai sus. La puterea întâi Fundoianu îl citește pe Baudelaire în celebra carte din 1947, scrisă înainte de deportarea la Auschwitz, *Baudelaire et l'expérience du gouffre* (Baudelaire și experiența abisului). La puterea a doua se situează analiza pe care o face profesorul sibiian Eugène Van Itterbeek asupra cărții lui Fundoianu: *Le „Baudelaire” de Benjamin Fondane*, Sibiu, Editura Universității Lucian Blaga, Leuven, Editions Les Sept Dormants, 2003. La puterea a treia s-ar situa analiza pe care semnatul rândurilor de față o face asupra cărții lui Eugène Van Itterbeek: oglindă transformatoare a unui Fundoianu deja transformat de Itterbeek,

care citește și un Baudelaire deja deformat de Fundoianu („În comentariile mele asupra cărții lui Benjamin Fondane mă plasez în punctul de vedere al lui Baudelaire, Baudelaire este mai degrabă cel care mă interesează, pornind de la el și pentru el citesc cartea lui Fondane.”, p. 15). În rândurile de față, așadar, Baudelaire va fi foarte îndepărtat, și numai îl vom întrezări, ca prin ceață.

Afirm de la bun început că textul lui Van Itterbeek este unul scurt (88 p.), simplu și simplist. Autorul nu își pune întrebări despre „conștiința nefericită” a lui Fundoianu și despre felul cum aceasta a funcționat, ca să reluăm o expresie a lui Georges Poulet, în calitate de „conștiință critică”. Sigur că se postulează în câteva rânduri o similitudine de destin poetic și de viziune între Baudelaire și Fundoianu (pp. 27-31, 58-63, passim), dar nu în felul în care ne-am așteptat ca această similitudine să fie postulată. În fond, este vorba, în *L'expérience du gouffre*, de o perfectă osmoză între conștiința cititoare și conștiința citită, urmată de un discurs critic care se realizează din interiorul conștiinței citite. Fondane nu este doar un poet relativ nefericit, care citește un alt poet relativ nefericit, ci este o conștiință nefericită în acțiune, care scrie din interiorul altei conștiințe nefericite, cu care s-a identificat, și nu scrie oricum, ci folosind, uzurpând vocea conștiinței citite.

Van Itterbeek nu insistă asupra acestui procedeu întemeietor și susținător al actului critic, ci se mulțumește să se ocupe de scrierea lui Fundoianu exclusiv pe baza unor elemente vizibile, de structură externă. Astfel, cea mai substanțială parte din *Le „Baudelaire” de Benjamin Fondane*, este consacrată trecerii în revistă a receptării lui Baudelaire în spațiul cultural european. Marcel Raymond, Hugo Friedrich, Yves Bonnefoy văd în Baudelaire punctul nodal al liricii moderne, de la care pornesc două direcții poetice principale: pe de o parte cerebralii (Mallarmé-Paul Valéry), iar pe de altă parte vizionarii (Rimbaud-Paul Claudel-suprarealiștii-Fondane). Avem impresia că întreg demersul critic al lui Van Itterbeek are drept scop doar să afirme că la Fondane perspectiva asupra celor două direcții ale liricii moderne ar fi mai nuanțată. Baudelaire nu ar fi nici numai un vizionar sub influența opiului și a hașișului, dar nici numai un raționalist care și-ar scrie poemele cu răceală și calculând fiecare efect poetic, așa cum stipulează Poe în *The Philosophy of Composition*: căutarea obsedantă a cadrului formal perfect ar reprezenta la Baudelaire un voal liniștitor azvârlit peste spaimile și neliniștile abisului. Până și acest aspect este ilustrat de Van Itterbeek printr-un citat și nu printr-un comentariu propriu.

Carte scurtă, simplă și simplistă, așadar. Carnea critică lipsește pe schelet (vezi cuprinsul!) și este suplinită de citate masive, nu întotdeauna bine integrate în meta-discurs. Anumite stângăcii de compoziție, câteva fraze cu totul „belgiene” (cum ar fi spus Baudelaire în cartea pe care o proiecta la sfârșitul vieții, *Sărmană Belgie!*), unele note prea înghesuite vin să completeze tabloul cărții *Le „Baudelaire” de Benjamin Fondane*.

Să trec acum dincolo de critica unor defecte...umane. Dacă vreodată aș edita cartea lui Fundoianu despre Baudelaire, aș pune, cred, ca prefață, după câteva îndreptări serioase, cartea lui Van Itterbeek, căreia îi rămâne meritul de a fi o introducere didactică folositoare în demersul critic vizibil, extern, al lui Fundoianu. Datele sunt serioase, structurarea materiei din Baudelaire și experiența abisului iese bine în evidență, și cititorul se poate lansa, pornind de la o asemenea introducere, în profunzimile textului critic de la puterea întâi.

Căci respectivele profunzimi ale textului critic există la Fundoianu. Și sunt destul de neliniștitoare. Sunt profunzimi unde nu dorm instrumentele ruginite specifice criticului literar, ci, pe galbene file, lecturi din Shakespeare, Pascal, Dostoievski, Kafka, constituite într-o grilă de lectură baudelairiană mult mai eficientă decât obișnuitele concepte ale criticii literare. Profunzimi unde se construiește nu o simplă imagine coerentă a operei baudelairiene, ci un Baudelaire real, un om cu pasiuni, suferințe, dorințe, pe care îl surprindem în chiar momentul când se pregătește să își transcrie trăirile într-un cod literar, pe o bucată de hârtie. Baudelaire, așa cum îl citește Fundoianu, nu este doar viabil, ci și viu, un scriitor răsărind brusc din uitare și neant în lumina actualității: cartea lui Eugène Van Itterbeek dă seamă tocmai de această permanentă actualitate a lui Baudelaire citit de Fundoianu, și tocmai în acest sens este o apariție editorială binevenită, mai ales că se produce (pe jumătate) pe teren românesc.

atitudini

A pricepe și a înțelege

Un răspuns lui Dan C. Mihăilescu

■ Ovidiu Pecican

Traversând în pas alert vara editorială a anului 2004, Dan C. Mihăilescu dă și din mine un citat care îi declanșează supărarea. Zice cronicarul: „... odată diluată stupoarea [produsă de ceea ce citise – n. O. P.], te cuprinde pur și simplu jalea văzând câte energii intelectuale se topesc pe ranchiună, invidie, resentiment autodemolator și dogmatism cu puseuri totalitare” (*Idei în dialog*, nr. 1, octombrie 2004, p. 8). Jalea de care vorbește nu mi se datorează doar mie ci, din câte se pot înțelege, și altor „ranchiunoși”, „invidioși” etc.: debutantului Ciprian Șiulea, polemistului Laszlo Alexandru, universitarului american Sorin Adam Matei și editorilor de la *Compania*, prozatoarea Adina Keneres și poetul Petru Romoșan. Nu mi se datorează numai mie, dar... carevasăzică... și mie!

„Eu am o problemă cu domnul Pleșu. Nu mai înțeleg ce scrie”, îmi mărturiseam eu, într-o convorbire cu Gheorghe Grigurcu și cu Laszlo Alexandru din volumul nostru *Vorbind* (Cluj-Napoca, Ed. Limes, 2004), dificultatea reală de lectură. În loc să încerce, eventual, să mă lumineze – lucru mai aproape de specialitatea liber afirmată a domniei sale decât etichetările pripite – Dan C. Mihăilescu se rezumă să reproducă mărturisirea mea și să mă taxeze grăbit prin recurs la locuri comune din sfera psihologiei populare.

Se prea poate ca anumite circumstanțe să constituie, în cazul meu, un obstacol în calea optimei receptări a scrisului lui Andrei Pleșu. Observ însă că prilejul ar fi fast pentru un critic literar precum Dan C. Mihăilescu care, de dragul luminării masei cititorilor din România, își face zilnic timp pentru a servi, în pilule televizate de câteva minute, cele mai noi apariții livrestice. Totuși, obișnuința lecturilor mestecate pe înțelesul tuturor nu îl determină pe Dan C. Mihăilescu să încerce un gest caritabil și în privința mea. Dimpotrivă, deși atunci când ne zărim, la

Chișinău, Cluj ori București – cum a fost, până astăzi cazul cu noi – afișează o cordialitate amicală, de astă dată luminismul lui se sfârșește abrupt, într-o deplorare trufașă a celui alt.

Pot înțelege cauzele exasperării publicistului. Slalomul de zi cu zi între cărți cum sunt cea scrisă de asul serviciilor noastre secrete, dl. Talpeș, și altele, precum cea tratând istoria spitalului Fundeni, de dragul modelelor intelectuale, îl vor fi istovind peste poate pe un om cu formație filologic-literară. De ce nu va fi vorbind, atunci, despre cărțile de beletristică la care cu siguranță că se pricepe? O astfel de opțiune l-ar scuti de „scurtăturile” păguboase în materie de comprehensiune.

Lui Dan C. Mihăilescu îi este atât de evident că oricine îl poate înțelege pe Andrei Pleșu, încât, în locul acestuia din urmă, m-aș simți chiar un pic vexat. Chiar așa să fie cititorul obișnuit din România de năvălit într-ale eticii, esteticii, filosofiei și teologiei? Măi să fie! Înseamnă că povestea cu creșterea geometrică a analfabetismului este o gogoriță, iar tirajul – pe care îl credeam remarcabil – al cărților patronului spiritual al *Dilemei* este ridicol de mic. Unde mai pui că nici de Dan C. Mihăilescu n-ar mai fi nevoie spre a-l explica cititorilor?

Deși am studiat filosofia ca pe o specializare universitară secundară și măcar că mă strădui să mă mențin la curent cu (cel puțin unele dintre) aparițiile din acest domeniu, totuși... eu nu îl (mai) pricep pe Andrei Pleșu.

Pe vremea când se preocupa de pitoresc și de melancolie, mi se părea că scrisul dumnealui este plastic, substanțial și în general inteligibil. Opusculul cu titlul clasicizant de *Minima moralia* m-a bucurat încă de pe vremea când apărea în *Viața românească*. În pofida titlului său, care mă trimitea la o lucrare din 1951 a lui Adorno (fără a o menționa explicit), consideram că este vorba nu numai despre o eseistică originală, ci și de o posibilă replică la *Codul eticii și echității socialiste*, mult fluturat prin discursurile oficiale ale zilei.

Când Andrei Pleșu a început să scrie despre „limba păsărilor”, cu tot regretul, nu l-am mai înțeles. Pesemne că, scriind *despre*, scria, totodată, și în acest idiom, având acoperire mai mică în zona raționalului și mizând mai mult pe o anumită predispoziție pentru experiențe situate în afara perimetrului acestuia. Misterul prin care, mai recent, a ajuns să priceapă graiul îngerilor, pe care, de altfel, declară expres că nu i-a zărit nicio dată, mi-l face și mai incomprehensibil, deși este vorba, și de astă dată, despre același idiom comun pentru *ucellini* și Sfântul din Assisi.

Nefiind un ateu încrâncenat, l-aș fi putut eventual urma, ca alții, cu o anume fervoare, în desfășurarea acestor exerciții de filologie inefabilă. Însă nici autorul nu se declară competent în domeniul vedeniilor văzduhului, al iluminărilor și al experiențelor extatice ori profetice. Dacă grațioasele plimbări ale lui Andrei Pleșu prin lumea dihaniiilor cosmice de deasupra omului nu sunt decât băjbăielile, seducătoare în formă, ale unui ageamiu, atunci ceea ce înțelege este că respectivele tentative sunt doar dovezile unei

incompetențe mărturisite. (În treacăt fie vorba, premierea cu bucluc, la *ASPRO*, a cărții despre îngerii – intitulată cu trufie sau cu autoironie drept „tratat” – mi s-a părut mai curând o solie de pace neinspirată între două tabere ideologice destul de clar conturate. Nu premiezi o inadecvare patentă doar pentru că este caligrafiată și frumos ornamentată cu piruete stilistice.) Or, pentru asta, nu aplauzi și nu te lași aplaudat. În orice caz, când vreau să primesc un răspuns adecvat la o întrebare, apelez la omul care mi-l poate da. Prin urmare, când vreau o discuție despre îngerii, merg printre teologi.

Asemenea surprinzătoare extinderi ilicite de autoritate mă fac să nu îl mai pot „descifra” pe Andrei Pleșu. Din păcate, ele nu se referă doar la autorul de cărți, ci și la omul public. În ultimii vreo cincisprezece ani, l-am văzut pe acest intelectual cu mare potențial în mai multe posturi jenante. Prestând activități ministeriale prin guvernări altminteri antagonice, Andrei Pleșu mi-a arătat că este capabil de o dinamică versatilă, care îl califică în ordine politică, dar mi-l punea sub semnul întrebării pe plan, să zicem, etic. Nu poți fi, cred, de aceeași bună credință și profundă convingere și ca ministru al culturii în guvernul de stânga al Frontului Salvării Naționale, și ca ministru de externe al guvernului de dreapta al Convenției Democratice. Se va spune, poate, că omul a fost, de fiecare dată, reprezentantul partidului lui Petre Roman. Dar acest tip de consecvență nu îl va scuza, cred, prin simplul transfer de responsabilitate către vârfurile partidului respectiv. Și apoi, ce are cu toate aceste tribulații intervalul locuit de îngerii?

Mai mult decât atât, Andrei Pleșu alternează cele câteva ipostaze contradictorii de până aici cu încă una: aceea de autor de frivolități prin *Plaiurile cu boi* dinesciene. Atâta umor și convivialitate câte desfășoară autorul articolelor despre Europa berii și Europa vinului, ori despre imoralul Păunescu, în publicația care l-a stupefiat și pe Tony Judt, mă pun în dificultate.

Când este Andrei Pleșu demn de crezut și de urmat? Când băjbăie prin teologie, când face slalom prin politicile dâmbovițene ori când se aplică tratației cu bere și sprîț prin publicistica decoltată?

Oricât mă strădui să întrezăresc aici o sintaxă ori o coerență, până în prezent n-am izbutit. Este poate vina mea, și o recunosc, dacă mi se explică irefutabil argumentat. Până atunci însă, cred că adulațiile boante nu-i fac nici un serviciu condeierului și persoanei publice care este Andrei Pleșu, despre care odinioară credeam că este și o veritabilă conștiință a epocii și locului.

În loc să ezite, măcar o secundă, înainte de a recurge la vâlcările patetice, presărate cu ocări la adresa celor cu opinii inconfortabile, Dan C. Mihăilescu se dedă la bălăcăreli la botul calului, pripite și la grămadă, care nu-l onorează nici sub raport intelectual ori profesional, nici uman. Și pentru o judecată critică, și pentru pamflet este prea puțin. Atitudinea lui este adecvată doar partizanatului fără limite și nu are nimic cu luciditatea gândirii cu adevărat critice. „Ranchiună?” „Invidie?” „Resentiment?” Mai curând decepție, ironie, stupoare. Lui Dan C. Mihăilescu, care citește, pasămite, cel puțin trei sute șazeci și cinci de cărți pe an, dacă nu cumva vorbește despre ele, zi de zi, fără să le citească, și care, în pofida aceste viteze de lectură, înțelege absolut totul, nu-i trece prin minte că... poți pricepe, dar să nu înțelegi.

Traduceri

■ *Andreas Saurer (Elveția)*

Andreas Saurer s-a născut în anul 1963, în satul Andeer, cantonul Graubünden. Este istoric, jurnalist și poet elvețian. Din 1995 lucrează ca redactor pentru politică internațională, cu prioritate Italia și țările balcanice, la cotidianul *Berner Zeitung* din capitala Elveției. În 2003 a apărut la o editură germană studiul său *Modernizare și tradiție: Satul românesc între 1918-1989*. O ediție în limba română se află în pregătire.

Poeziile sale au apărut în reviste de literatură și în antologiilor, în Elveția, Germania, Slovacia, precum și în România (*Luceafărul*). Un volum de poezie se află în traducere, de către Radu Țuculescu, volum aflat în pregătire sub egida editurii *Familia* din Oradea. În 1995 Andreas Saurer s-a aflat printre finaliștii concursului de lirică *literaturWERKstatt* în Berlin. El este de asemenea deținătorul a patru premii decernate cu ocazia mai multor concursuri lirice din Berna.

Dolce vita

calul
la orizont
în troia
e o poveste grosolană
între împerecheri
imaginez cosițe blonde
castelele
care mă vor face celebru
se năruiesc

Alcatraz

părăsesc cotidianul
în urma mea eu
viața mea
e în ordine
un plămîn
inspiră adînc
îl aduc
sub o pălărie

Pleoapăndoliată

déjà vu și
iute zîmbește
peste buze
sau lăcrimează
printre pleoape
viața a plagiat-o
în memoria mea
piciorușe
aleargă mărunt
cuvinte goale
în urma lor

Gustarea de dupămasă

locul de muncă își mijește ochii
pe drum în oglindă
și uită de mine
la loc
pe perete
atîrnă portretul ei
îngălbenind aici la mine
acasă e fiecare noapte
o altă poveste

Miracol albastru

cînd despărțirea
mi-am plătit-o scump
am văzut ciori
picioare peste fața mea
călătorind
pentru iarnă
mi-am procurat cafea
și o muiere în minor
aveam treizecișapte

cînd
miracolul albastru
m-a momit
peste elba
în două sunete
colorate-n major
am schiopătat bilbiit
iar cu piciorul umflat
pocnesc nuci

Soția

hai vaea!
pornește-o în față
și știi precis
umil mă țin în urma ta
rugîndu-mă
să cedeze cel deștept
apucă-mă strîns
în pielea ochilor tăi
leagă-te dulce
important pentru tine
e că stau
în umbra vîntului
visurilor tale
hai grăbește pasul!

Due mori a morcote

vag
te iau în serios
mîna mea călătorește
peste genunchiul tău
înapoi scuzați
să ne lăsăm purtați de pași
în fugă
ori plimbîndu-ne
mîna în mîna
pe străzi

Unghii de foc

culoarul europeii
operă vrăjită
calea lactee

unghii arzînd
se-ncrucicează
pe cer

în vis mușcă
și latră cîinii
a pustiu

mîndru ruginesc
unghiile tale
în carnea mea

Crescendo

trag
o linie finală
încet
crește din ea
o nouă scriere

Fosilă

verdele otrăvitor
în ochii tăi
se desfată broaștele
lumea
se învîrte spre
mine venind
mă revărs
în viață

Lama

nici o jumătate de oră în mașină
îl transformă în victimă
în binefăcător pe ea
la urcare se lovesc amîndoi
răsucindu-se după aer
capetele
împăcate cu soarta
din partea lui lama
un suflet o inimă
o bombă peste timp

Rețea

distruge sfîșiind
torpilînd
totul ea
în timp ce el
neobosit
înnoadă plase
de la criză la criză
cu ochiuri tot mai largi
pînă cînd
rămîne o gaură
una neagră
ca șansă

Promessi sposi

rîde
chelnerița
așa seducător
se-nalță mireasma
din farfurie
promessi sposi
se numește locul
ce spun
țara clipește
confidențial
răscumpără în ochi
o promisiune

Traducere de
RADU ȚUCULESCU

Un supraviețuitor al infernului

■ Ion Cristofor

Doctorul Alexandru Marton este unul dintre puținii supraviețuitori ai infernului lagărelor naziste. Scriitorul s-a născut în 1927, pe valea Mureșului, la Toplița, un orașel care, la sfârșitul iernii, avea ulițele „pline de băltoace și noroi”. Scriitorul provine dintr-o familie de mici burghezi, destul de înstărită. Strada principală a orașelului de munte era dominată de prăvăliile evreilor, care alcătuiau, după cum își amintește mai târziu Alexandru Marton, o treime din populația orașului. Românii și maghiarii conviețuiau, în proporție egală, cu evreii. Între cele trei etnii existau, pe vremea copilăriei scriitorului, cele mai bune raporturi. Desăvârșita armonie dintre oameni va fi tulburată doar de ivirea ideilor extremiste. „Naționaliștii maghiari îi urau pe români, naționaliștii români – legionarii din Garda de Fier – îi urau pe maghiari, și toți îi urau pe evrei”.

Provenind dintr-o familie de intelectuali, viitorul medic va primi o educație tipic evreiască, lipsită însă de orice excese religioase. La sfârșitul săptămânii, copilul asistă la aprinderea lumânărilor de Șabat, iar de sărbători își însoțește tatăl la sinagogă. În timp ce părintele său își face rugăciunile tradiționale, Alexandru și fratele său mai mic, Andrei, se joacă în curtea sinagogii cu ceilalți copii veniți la „șil”. Cei doi băieți ai familiei Marton învață limba germană cu o Fräulein, urând, din instinct, această limbă, ca orice lucru ce este impus. Totuși, cunoașterea ei, scrie Alexandru Marton, avea să-l salveze, mai târziu, din „ghearele morții”. Școala primară o urmează în limba română la Toplița, iar apoi va face câteva clase la Liceul „Petru Rareș” din Miercurea Ciuc. După dictatul fascist de la Viena, liceul românesc e desființat, în locul său funcționând Liceul maghiar de stat „Horthy Micloș”. Odată cu cedarea Ardealului de Nord, „toate instituțiile evreiești și românești au fost închise”. Acțiunile antisemite ale invadatorilor horthyști ajung la apogeu. Prăvăliile evreiești sunt jefuite, bărbile și perciunii sunt tăiați cu briceagul în plină stradă. La intrarea în restaurante și prăvălii se pot citi afișe de genul „Intrarea câinilor și a jidanilor interzisă.” Erau doar primele semne prevestitoare ale infernului. „În primăvara anului 1941, într-o sâmbătă dimineață, când ne întorceam de la sinagogă, au apărut la poartă doi jandarmi unguri, numiți „kakas tollas” (pană de cocoș) pentru că purtau o pană de cocoș pe boneta militară. [...] Cei doi jandarmi, însoțiți de un ofițer de poliție, ne-au predat un decret al comandamentului de poliție, prin care toți evreii din oraș erau somați să părăsescă orașul în 48 de ore. Acest lucru fusese hotărât de comun acord cu primăria și comandamentul armatei, evreii fiind nedoriți de populația orașului Csiksezreda, declarat primul oraș fără evrei din tot Ardealul.”

De la Miercurea Ciuc, familia se mută la Cluj, unde tânărul Alexandru Marton va urma cursurile liceului evreiesc „Antal Mark”, în limba maghiară, până în penultima clasă. În 1944, familia Marton va cunoaște experiența tragică a ghetoului, a deportării la Auschwitz, unde mama sa va sfârși gazată. Scriitorul este singurul membru al familiei care va scăpa cu viață din lagărele de la Mauthausen și Melk, unde dispar, pe coșurile de fum ale sinistrelor crematoriilor, tatăl și fratele său mai mic. Mai norocos, Alexandru Marton va supraviețui și „marșului morții” spre lagărul de exterminare Ebensee din Austria, de unde va fi eliberat, la 6 mai 1945, de armata

americană.

După sfârșitul acestui coșmar se întoarce în țară, absolvind Facultatea de Medicină de la Târgu Mureș (1951). Cu nobilă pasiune, se va dedica profesiei, efectuându-și stagiul de medic de circumscripție la Gura Humorului, Solca și Suceava (1951-1954). În 1954 obține postul de medic secundar ginecolog la Spitalul din Rădăuți, iar în 1960 se specializează în acest domeniu la Iași. Va emigra cu soția și cele două fiice în Țara Sfântă în 1961, angajându-se ca medic secundar la Spitalul Bikur Holim din Ierusalim, la secția de obstetrică-ginecologie. În 1961 devine medic primar, pensionându-se în 1990. Va lucra la propriul cabinet până în 1997. Abia odată cu pensionarea, debutează editorial cu cartea de memorialistică *Speranța*, apărută la Editura Minimum în 1998, cu o prefață a renumitului Al. Mirodan. Cartea va fi reeditată în 2000 la Editura Hasefer din București cu titlul *Am scăpat de la Auschwitz*. A fost tradusă și în ebraică la o editură de la Yad-Vashem (2000). Cartea va fi încununată cu premiul literar al Fundației Culturale „Sarah și Haim Ianculovici” din Haifa (1999). Pe bună dreptate, căci volumul este, după cum arăta Al. Mirodan, „una din cele mai valoroase scrieri în legătură cu soarta evreilor din Ardealul anilor 1940-1945”.

Autorul reconstituie viața micului oraș natal, Toplița, cu amănunte pitorești, menite să reînvie o epocă în care a domnit, orice s-ar spune, o veritabilă armonie între diversele etnii care-l populau. După cum rezultă din citatele de mai sus, viața lipsită de griji a acestei familii evreiești se schimbă radical în urma ocupării de către fasciștii maghiari a Ardealului de Nord. Va urma un veritabil calvar al populației majoritare, iar minoritatea evreiască avea să cunoască infernul „soluției finale” a Holocaustului. Indiscutabil, cele mai consistente pagini ale distinsului medic-scriitor sunt cele memorialistice, de un tragism necăutat, dedicate deportării evreilor din Ardealul cedat în sinistrele lagăre de exterminare. Este și cazul propriei sale familii, care va dispărea înghițită în cuptoarele unei istorii nemiloase. Ca și în alte cazuri, volumul *Speranța* este scris „în memoria celor pieriți în Holocaust, printre care și părinții și fratele meu”. Este o carte ce denunță „ororile de necrezut săvârșite de hitleriști”, autorul fiind conștient că nazismul, antisemitismul și ura față de alte rase nu au dispărut cu totul, că răul are, în toate epocile, o mare capacitate de regenerare.

Deși această scriere memorialistică e, în primul rând, un text hibrid și documentar, colorat de inevitabila subiectivitate, dramatismul o plasează în rândul operelor literare. Dezvăluirea nudă a întâmplărilor acestui infern pe care autorul îl traversează se face cu luciditate, cu o economie de mijloace ce refuză literaturizarea, căutarea de efecte ieftine. Scriitorul se mulțumește să înregistreze crudul adevăr cu sinceritate, fără nimic convențional și decorativ. Din numeroasele pagini revelatoare pentru imensa dramă a Holocaustului, s-ar putea da numeroase exemple ce demonstrează că și această scriere memorialistică are tendința de a se transforma într-o veritabilă scriere românească, de înregistrare metodică a unui coșmar ce pare a se fi ivit din imaginația unui Kafka. Nu mai puțin stupefiante sunt paginile de la sfârșitul cărții, în care autorul revine pe locul fostului lagăr din Austria, căutând urmele ororii: „La Ebensee, atât lagărul cât și „scările morții”, precum și depozitele de armament au fost rase de pe suprafața pământului.

Toată regiunea s-a transformat într-o zonă rezidențială, un cartier de vile. Intrând din casă în casă, am întrebat oameni tineri și bătrâni unde este locul pe care se afla lagărul cu 20 de ani în urmă. Toți au dat din umeri, negând că ar fi existat vreodată așa ceva în orașelul lor. Le-am povestit de crematoriul, de scările morții; ei clătinau doar din cap a negare.”

Stupefiant, acest pasaj ne aduce aminte o afirmație a lui Vladimir Jankélévitch, din eseu intitulat *L'imprescriptible* (1986): „a uita aceste crime gigantice împotriva umanității ar însemna a comite o nouă crimă împotriva speciei umane”. Aceste mărturii ale doctorului Alexandru Marton au, desigur, menirea de a împiedica uzura temporală, dizolvarea memoriei colective. Dar nu trebuie uitată nici funcția cathartice a acestor pagini, de spovedanie, de purificare a insului de orori al căror obiect a fost. Această mărturie a unui supraviețuitor al uzinelor morții, cu șirul nesfârșit de orori al lagărelor naziste se prelungește și în alte volume ale scriitorului. Volumul *Speranța* surprinde tocmai prin faptul că toată această industrie a morții era ordonată și controlată după criterii „științifice”. Mâna doctorului Mengele indică, asemenea celei a unui zeu cinic și atotputernic, printr-un gest scurt, calea de urmat a nefericiților. În dreapta – cei bătrâni și inapți de muncă, trimiși direct în camerele de gaze. În stânga, cei apti de muncă, deținuții ce încă mai speră că formula „Arbeit macht frei” (Munca te face liber) are un dram de acoperire. Cu o construcție mai complexă, romanul *Ieri, astăzi, mâine* (Israel, 2003) e dedicat tot rememorării tragediei Holocaustului. Destinul unei familii de evrei din Budapesta, deportați la Auschwitz, se intersectează cu cel al altor evrei, acțiunea desfășurându-se pe un plan temporal și spațial mai mare decât cel al prozei memorialistice din volumul *Am scăpat de la Auschwitz* (numele ediției românești a *Speranței*). O povestire precum cea intitulată *Sidurul*, din volumul *Din viața unui medic ginecolog* (Israel, 1999), reia tema prigoanei naziste dintr-un unghi mai spectaculos, dar încărcat de autenticitate și realism. Toate aceste pagini expun o experiență traumatică ce analizează modul în care natura umană se întoarce, printr-un mecanism aberant, prin diverse tehnici ale ororii, împotriva vieții semenilor întru rațiune. După aceste experiențe tragice pe care autorul le-au cunoscut pe propria piele, e un miracol că doctorul Alexandru Marton mai găsește puterea sufletească de a-și păstra rezervele de umor și de ironie, descoperite în povestirile din volumele *Din viața unui medic ginecolog* și *Valurile amintirilor* (Ierusalim, 2000).

Scriitor complex, Alexandru Marton se dovedește un excelent povestitor în volumul *Din viața unui medic ginecolog*, în care umorul și buna dispoziție caracterizează cele mai multe din povestiri. Filonul autobiografic poate fi descoperit și în aceste volume în care darul său de povestitor iese din nou la iveală.

Scăpat dintr-o situație limită, în care omului încarcerat în lagărele naziste i se refuza însuși statutul de ființă umană, distinsul medic și scriitor găsește în sine miraculoase resurse de a renaște, în ciuda traumelor sufletești. Mai ales volumele de povestiri ne descoperă un om ce știe să zâmbească și să provoace zâmbete. Funciamentele generos, doctorul Alexandru Marton știe să judece asupra unor grave probleme de viață cu nebanuită seninătate, cu umor. În toate aceste proze domină un sentiment pronunțat al apartenenței la o comunitate, cea evreiască, dar și la cea umană în general. ■

Comunism și comunisme: modelul românesc

În căutarea legitimității

■ *István Csucsuj*

În cercuri din ce în ce mai largi este împărtășită opinia potrivit căreia numai acel regim poate fi considerat legitim, care se bazează pe alegeri libere, este rezultatul unui "contract social", fapt ce se va reflecta și în acceptarea legilor. În cadrul unor astfel de regimuri cetățenii respectă puterea impersonală și orânduirea socială și o consideră a fi expresia voinței lor, drept urmare nu se consideră simplii supuși ai acesteia. Și Max Weber întemeietorul sociologiei moderne în cunoscuta sa operă clasică *Wirtschaft und Gesellschaft (Economie și societate)* a formulat ideea potrivit căreia este pe deplin legitim un regim politic, dacă acest caracter îi este asigurat de alegeri desfășurate pe temeiul pluralismului. Acest tip de legitimitate este caracterizat de Weber drept "legitimare rațională". În fond aceeași idee o dezvoltă despre legitimitatea regimurilor și Giovanni Sartori când, în 1991, își formulează constatarea: "cu toate că în majoritatea celor 175 de țări existente nu întâlnim nici măcar o minimă democrație, Zeitgeist-ul continuă să recunoască o singură formă de legitimitate; este vorba de acea putere, care derivă de la popor și se bazează pe alegerea făcută de popor. În lumea modernă de astăzi, poate exista un singur guvernământ legitim, guvernământul ales în mod liber".

Pornind de la aceste poziții mulți susțin că în cazul regimurilor comuniste, socialiste de stat este imposibil de a ajunge la obținerea de către aceștia a oricărei legitimități. Așadar, în cazul lor, se poate vorbi numai de absența îndelungată a legitimității. Instaurarea comunismului s-a realizat în fiecare țară a socialismului real din Europa de Est prin folosirea forței, în prezența trupelor Uniunii Sovietice. Aici facem precizarea că există și păreri potrivit cărora liderii regimurilor comuniste nu s-au preocupat de chestiunea legitimității, întrucât ei, locuitorii ai puterii moscovite, nu erau nevoiți să urmărească evoluția opiniei publice, nu trebuiau să se îngrijoreze de consecințele unor înfrângeri electorale, în ultimă instanță nu trebuiau să fie preocupați nici de lipsa legitimității puterii și regimului lor.

În cartea și în pasajele amintite, Weber subliniază însă că în privința legitimității unei puteri nu putem vorbi de criterii absolute, de norme obiective. Legitimarea nu este altceva decât încrederea manifestată față de un regim, în fond acceptarea puterii respective. Și dacă un popor consideră că puterea este legitimă, atunci acea putere devine într-adevăr legitimă.

Întreaga istorie a regimurilor comuniste, a regimurilor socialiste de stat, este de fapt istoria eforturilor lor de a obține legitimitatea. Aceste eforturi în anumite state, în anumite momente și perioade au dat rezultate și au avut succes.

Făcând o retrospectivă istorică prin această prismă, reiese clar că problema legitimității puterii în spațiul Europei de Răsărit este cu mult mai complexă decât în partea de apus a continentului.

Weber, în afara tipului "rațional" sau modern al legitimității, a celei dobândite în urma alegerilor democratice libere, descrie încă două alte tipuri; anume tipul numit "tradițional" și al treilea pe cel al legitimității puterii carismatice. Spre deosebire de legitimitatea rațională, modernă, bazată pe ordinea de drept și contract social,

în societățile tradiționale dreptul cutumiar, obiceiurile fac ca locuitorii să fie obedienți față de cei care sunt înzestrați cu puterea, de cei cărora li s-au atribuit demnități.

În societățile aflate în tradiția modernizării oamenii acceptă și regimuri agresive născute în urma unor revoluții pline de cruzimi, drept puteri legitime. În amărăciunile lor adânci și în crezul lor orb unele popoare par înclinate să accepte conducători carismatici, capabili să-i convingă că îi conduc spre fericire și bunăstare. Promisiunile lor și profețiile lor li se par garanțiile succesului. În condițiile istorice din perioada postbelică, în urma compromiterii legitimității sistemului parlamentar, întrucât Hitler a ajuns la putere prin respectarea întocmai a regulilor acestuia, și când s-a clătinat încrederea popoarelor în mai multe regimuri considerate legitime și care mai târziu și-au pierdut legitimitatea, popoarele din Estul Europei erau ușor dispuse să îmbrățișeze idei și profeții noi, mai ales că, datorită distrugerilor imense și situației disperate, viața li se părea aproape insuportabilă. Ideologia stalinistă au exploatat din plin starea de spirit și atmosfera generală deprimantă și au lansat noi programe mesianice. Marxism-leninismul întruhipa profețiile, promitea lichidarea rămănerii în urmă, a sărăciei, realizarea egalității sociale. La toate acestea s-a mai adăugat victoria uriașă a sovieticilor asupra lui Hitler, fapt care în ochii multora era o demonstrație a superiorității militare, economice și sociale.

În spațiul de răsărit, în unele țări, unde în timpul războiului o serie de conducători comunisti s-au afirmat ca lideri carismatici ai luptei de rezistență – cum era Iosif Broz Tito în Iugoslavia sau Enver Hodja în Albania – puterea lor nu a fost contestată până la moartea lor în anii '80. În Iugoslavia în teritoriile eliberate de partizani s-au format în mod spontan comitetele naționale, organe ale puterii locale, iar Frontul de Eliberare Națională a devenit puterea centrală, beneficiind de susținerea necondiționată a comitetelor locale. Cu prilejul alegerilor din Noiembrie 1945, Tito –

eroul națiunii și care se bucura de prestigiu internațional incontestabil – a obținut 90,5% din voturile exprimate. Astfel, din mișcarea anti-nazistă cea mai eficientă s-a născut un regim comunist monolit. Profesorul comunist Enver Hodja, și-a transformat mișcarea de partizan în front democratic și, astfel, a obținut în decembrie 1945, 95 % din voturi. Puterea lui Tito s-a întărit prin faptul că rupând cu trecutul său stalinist în 1948 a devenit una din cele mai marcante figuri ale procesului de destalinizare, iar prestigiul și legitimitatea regimului său au fost confirmate din nou după moartea lui Stalin, atunci când noii lideri sovietici au cerut iertare în mod public pentru greșelile din trecut, și au recunoscut că Tito avusese dreptate. Pe de altă parte, Enver Hodja, prin refuzul aplicării politicii hruscioviene, a reușit să apară drept apărător al intereselor naționale. Promovând o politică stalinist-naționalistă a ieșit din Tratatul de la Varșovia și CAER, decizii socotite a fi acțiuni curajoase în apărarea independenței naționale și care, pentru o vreme, i-au asigurat și legitimitatea regimului său.

În celelalte țări însă, tragicele eșecuri ale perioadei staliniste, activitatea conducătorilor comunisti numiți sau ajunși la putere prin crâncene lupte intestinale, profețiile eșuate au subminat total eforturile și năzuințele acestor regimuri de a dobândi legitimitate. La început grupuri mari de intelectuali entuziaști, idealisti, generații de tineri fără experiență, largi pături de săraci și de marginalizați și, bineînțeles, mulți carieriști, sau alăturat mișcării comuniste și puterii, au urmat conducătorul văzut un timp carismatic, și au crezut în misiune, dar masele s-au simțit repede dezamăgite, iar intelectualii treziți la realitate au început să se împotrivesca regimului. Astfel, în spațiul est-european puterea stalinistă nu a reușit să dobândească legitimitate.

Mișcările reformiste și schimbările produse în era poststalinistă au deschis un capitol nou în istoria luptei pentru legitimitate a regimurilor comuniste. În unele țări, au apărut noi conducători "carismatici, Ianos Kadar în Ungaria, Nicolae Ceaușescu în România". În alte țări, ca Bulgaria, Cehoslovacia și Polonia au rămas "aparaticikii", sau, în cel mai bun caz, puterea a ajuns pe mâna unor tehnocrați. Ambele tipuri de lideri au desfășurat o luptă permanentă pentru legitimarea

regimurilor lor; au încercat să-și raționalizeze în sens weberian, să legalizeze și să consolideze puterea.

În urma unei serii de evenimente – răscoala de la Berlin și din Poznan, grevele din Pilsen și apoi revoluția din 1956 din Ungaria – acești lideri au conștientizat că regimul nu poate exista fără legitimarea puterii lor.

Toate măsurile luate în această perioadă, zisă “nouă etapă”, seria reformelor erau menite să contribuie la legitimarea puterii, astfel încât conceptul de “teroare revoluționară” a cedat locul conceptului nou al “legalității socialiste”. Obiectivele viitorului îndepărtat au fost redefinite, cu obiective mai apropiate care să contribuie la creșterea consumului și a ridicării nivelului de trai. Acele țări și regimuri care n-au trecut la reforme au început să puna accentul pe “misiunea națională” a puterilor.

În România, logica refuzului destalinizării, îndepărtarea presiunii din partea sovieticilor au dus la înlocuirea garanției sovietice a regimului comunist cu altfel de legitimitate, obținută prin erijarea conducătorilor de partid în apărători ai intereselor naționale. “Regimul comunist și poporul român au ajuns la o platformă comună acceptabilă” – constată Iozeph Rotschild abordând problema disputelor româno-sovietice. Gheorghiu-Dej, căutând să-și asigure rămânerea la putere, în vara anului 1957, “a pornit pe calea proprie a socialismului și a identificat regimul cu națiunea română” – scrie și Fischer Galați. În declarația din 26 Aprilie 1964, care de multe ori este citată drept “declarație de independență”, se precizează faptul că nu există un “model unic”, “o singură rețetă” pentru construirea comunismului. Este dreptul suveran al fiecărui partid de a-și alege forma construirii socialiste. Conflictul sovieto-chinez a mărit posibilitățile de manevră ale țării mai mici. Comunismul a fost combinat cu succes cu naționalismul. Este semnificativ că, în anii considerați cei mai problematici, sub raportul relațiilor româno-sovietice, între 1962-1965, au fost deschise larg porțile partidului comunist român, fiind acceptați 600 de mii de noi membri. Au fost îndepărtate cadrele vechi și înlocuite cu intelectuali și tehnocrați naționaliști, entuziaști, care au aderat și au susținut noul curs naționalist. În vremea lui Nicolae Ceaușescu, urmașul lui Gheorghiu Dej acest curs s-a întărit și mai mult. Nouă constituție adoptată în 1965 a declarat că România este un stat socialist, partidul și-a luat denumirea de partid comunist, subliniind astfel statutul său egal cu partidul sovietic. Potrivit noii viziuni, nu clasa muncitoare constituia forța motrice a societății, ci națiunea socialistă. Pentru dezvoltarea demografică a națiunii au fost adoptate legi drastice prin care s-a interzis avortul și divorțul. Simbolurile naționale au fost puse în slujba propagandei de partid și în acțiunile menite să amplifice cultul personalității. Ceaușescu s-a erijat campionul dreptății și al legalității. În timpul lansării planurilor de integrare economică și ale creării unor instituții supranaționale în cadrul CAER, Ceaușescu s-a împotrivit și a declarat ca acestea nu sunt în concordanță cu interesele naționale ale țărilor membre, adăugând că “România vrea să își dezvolte relațiile cu toate țările indiferent de regimul politic și social al acestora”.

La 21 august 1968, când s-a lansat invazia asupra Cehoslovaciei, România era singura țară membră care nu participase la acțiune, mai mult, a condamnat-o în mod deschis. În aceeași zi, Ceaușescu a convocat un miting de mare amploare. O mulțime entuziastă a avut prilejul să asculte și să ovaționeze conducătorul curajos. S-a declanșat un real entuziasm național; s-au format

gărzi patriotice. Ceaușescu a devenit un erou național, cel mai consecvent apărător al națiunii. Generalul de Gaulle s-a grăbit să facă o vizită la București, pentru a restabili relațiile tradiționale româno-franceze, apoi a venit Richard Nixon, iar în anii 1970-1971 Ceaușescu a fost primit cu mari ceremonii în democrațiile din apus. Toate acestea au contribuit în mare măsură la întărirea puterii sale în interior. Românii au fost mândri de el și de regimul lui independent. Au fost mândri că sunt români. Orice contestație sau critică îndreptată împotriva lui Ceaușescu se interpreta drept trădarea națiunii române. Ceaușescu a reușit să instaureze treptat un despotism stalinist-naționalist, concentrând în mână o putere extraordinară, dar popularitatea sa personală și legitimitatea puterii sale erau incontestabile. Însă regimul lui Ceaușescu era acceptabil pentru populație câtă vreme era suportabil în termenii intereselor naționale.

În celelalte țări central-europene, în Ungaria de pildă, în 1960-1970, populația a început să constate că regimul care li s-a impus poate să satisfacă anumite nevoi economice și unele ambiții naționale. Cazul Ungariei demonstrează faptul că succesele durabile pot conferi legitimitate unui regim politic. Sistemul bipolar, în cadrul căruia

locul Europei centrale și de est nu putea fi contestat nici într-un mod, a determinat și posibilitățile de opțiuni pentru alternative ale conducătorilor de partid și de stat. Cehoslovacia și Polonia, de pildă, având o situație geopolitică specială și din cauza prezenței masive a trupelor sovietice, nu puteau recurge la politici naționaliste nici în vederea obținerii unei legitimități. Polonezii, potrivit tradiției lor, erau în permanentă luptă cu regimul. În schimb, Cehoslovacia, care fusese o democrație dezvoltată în anii ce au precedat instaurarea comunismului, nu a putut să profite deloc de regimul socialist, spre deosebire de țările agrare, înapoiate – a manifestat o rezistență specifică, păstrând caracterul pașnic al acesteia.

În țările unde vremelnice s-a reușit legitimarea regimului comunist, această legitimitate s-a erodat rapid, iar criza declanșată în întreaga zonă la sfârșitul anilor '70 și care s-a amplificat din ce în ce mai mult în deceniul următor, a dus la prăbușirea sistemului.

anul Ioan Slavici – Tribuna 120

Pădureanca, sau despre tragic și anularea lui

■ Speranța Milancovici

A deosea, în opera lui Ioan Slavici, se deslușește, răzbătând prin toți porii textului, o „voce“ care coboară spre timpuri străvechi, spre rădăcini situate în înțelepciunea ancestrală. Cadrul, debordând de semnificative amănunte etnografice, dar și de viață, dovedește, fără putință de tăgadă, o bună cunoaștere a sufletului omenesc, în toată complexitatea și mișcările sale spontane. Filosofia populară, acumulând bagajul atâtor dureri și regrete, nu se poate dispensa de termeni ca: „soartă“, „noroc“, „ceas bun“ sau „rău“. Experiența de viață, strânsă de generații în cugetări înțelepte, face astfel de sintagme „imposibil de evitat“¹.

O trăsătură esențială a acestui mod de raportare la lume este aceea că recomandă cumpătarea și acceptarea datului existenței. Astfel începe bine cunoscuta nuvelă *Moara cu noroc*: „Omul să fie mulțumit cu sărăcia sa, căci, dacă e vorba, nu bogăția, ci liniștea colibe tale te face fericit...“². Vorbele profetice ale bătrânei soacre a lui Ghiță nu grăiesc, în esență, altfel decât cele, concludive de această dată, ale lui Busuioc, bogatul proprietar din *Pădureanca*: „N-are în lumea aceasta averea nici un preț! Era om bogat : ce folos avea de bogățiile lui ?!“³. La o lectură atentă, devine evident faptul că vocea autorului, ecou al legii morale, se ascunde dincolo de cea a personajului în cauză.

Similar *Morii cu noroc* este inițiat discursul epic și în *Pădureanca*: „Fă trei cruci și zi «Doamne-ajută!» când treci pragul casei, fie ca să ieși, fie ca să intri, căci lumea din întâmplări se alcătuiește, iar întâmplarea e noroc sau nenorocire, și nimeni nu știe dacă e rău ori bun ceasul în care a pornit, nici dacă va face ori nu ceea ce-și pune în gând.“⁴ Această cugetare și îndemn totodată degajă idea credinței în fatalitate și predestinare, posibilitatea omului de a ieși din limitele impuse de soartă fiind, practic, anulată. Acțiunile umane stau, inevitabil, fie sub semnul întâmplării, fie al norocului sau neșansei.

Nu e lipsit de semnificație faptul că această cugetare morală este repetată în ultimul capitol al nuvelei, în momentul în care pe Iorgovan nenorocirea îl ajunsese năprasnic ...“⁵. Situația este ipotetic extrapolată, tot omul putând împărtăși aceeași soartă : „Cine e oare acela care s-ar încumeta să se laude că nu i s-ar fi putut întâmpla și lui una ca asta ?“⁶. A încerca să „sari peste umbra ta„, am putea spune, este echivalent cu a forța limitele condiției umane și a încerca o reconstrucție a soartei pe măsura voinței proprii. Maximele cuminți, născute din ancestrala experiență populară, propovăduiesc resemnarea în marginile propriei condiții, care, implicit, te situează la antipodul tragicului. Te pune la adăpost, am putea spune. Concepția conform căreia individul nu e decât un prizonier neputincios al predestinării, ale cărui încercări nu sunt numai neputincioase, dar și absurde, duce la anularea tragicului. Aceasta deoarece tragicul ia naștere în condițiile aplicabilității teoriei limitei considerată în raportul ei cu conștiința⁷. Limita, care, potrivit modului tradițional de raportare la existență, este anulată, se definește practic ca o întretăiere a li-

bertății spirituale cu natura finită a condiției umane. Această finitudine ontologică devine, practic, singura limită insurmontabilă, fiind „dreptul la tragic al fiecărui individ.“⁸

„Eroii lui Slavici însă - atrage atenția Iosif Cheie-Pantea - acționează în sensul ieșirii dintr-o condiție dată, având șansa măreției tragice“⁹. Frământările, zbaterile sufletești ale nefericitului Iorgovan, au o doză de tragicism. Demonul interior îl îndeamnă să încerce o transgresare a limitei. Patima pentru o femeie îl determină să încerce o evadare din cadrele consacrate ale condiției umane. (De fapt, e vorba de încercarea de forțare a limitei...). Însă enormele discrepanțe sociale din lumea satului acelei vremi se răsfrâng fatal asupra modului de a gândi și de a exista al oamenilor. Eroul simte pericolul latent care pândește, ascuns în pătimașa sa dragoste, și chiar dorește să evite primejdia, dar în zadar. Voința sa nu e suficient de puternică: „Trecuseră luni de zile de când n-o mai văzuse în gândul lui: știa numai c-a văzut-o, știa cum fusese, dar nu mai simțise acreala de care i-a fost cuprins tot sufletul în timpul cât a stat dânsa la Curtici; acum, dimpreună cu oamenii de la păduri i se ivi și chipul pădurencii și simțământul de acreală, nu amărăciune, acreală ca și acreala vinului stătut de fiert și încă nelimpezit. Cât a stat dânsa la Curtici, zâmbet în fața lui nu s-a ivit, mâncarea lui n-a fost mâncare și somnul lui n-a fost somn, și totuși de câte ori era vorba de plecarea ei, îi venea să răcnească și-și înfigea ghearele în șolduri. E grozav lucru când vrei să nu voiești ce vrei și sâmti că nu poți voi nimic, și te duce altul după cum te poate.“¹⁰

Elementele tragicului se regăsesc în nuvelă încă de la început. E vorba de imbatabila forță a destinului, de caracterele orientate vocațional spre soluție, și, finalmente, spre moarte. Tragicul se întrepătrunde vizibil cu idilicul, pe alocuri, sau cu majestuosul ritualic păgân, ca în grandioasele scene redând bucuria străngerii roadelor. Metamorfoza permanentă a tragicului în idilic sau invers este datorată și situației întregului demers epic între limitele existențiale trasate de cugetarea morală inaugurală, respectiv finală.

„Care ar fi atunci elementele care neutralizează și absolvă tragicul?“¹¹ se întrebă un critic avizat al operei slaviciene. E vorba despre modalitățile majore de anulare a tragicului, descris în limitele peratologiei: „ a) relativizarea limitei absolute, care trimite la anularea tragicului existențial prin postularea unui paradis extramundant; b) absolutizarea limitei relative, care trimite la anularea tragicului istoriei prin ...postularea unui paradis terestru“¹². Eliminarea limitei se realizează în nuvelă prin așezarea omului sub semnul destinului. Se generează astfel un pol opus tragicului, un refugiu. E de remarcat că personajele au la îndemână o variantă pentru a se îndepărta de epicentrul conflictului, de a-l refuza, atunci când se simt copleșiți: plecarea. Iorgovan iese din sat de numeroase ori pe parcursul nuvelei, intră în contact cu alți oameni și alte valori . La fel, Simina și Șofron preferă ca loc alternativ spațiul satului Socodor, exterior focarului conflictual. La

adăpostul distanței, sufletul își poate domoli patima, iar rațiunea are șansa de a-și reintra în drepturi. „În *Pădureanca*, timpul devine răgazul necesar evoluției și modificărilor afective, și deci al deplasării conflictului într-un chip gradat și logic... Astfel devine concretă o cronologie absolut trebuitoare în primul rând modificării interioare a Siminei“¹³, notează Magdalena Popescu. Cu alte cuvinte, personajele au timp. Timp să se gândească și să se răzgândească, fapt nespecific cursului precipitat al evenimentului tragic. De acesta din urmă se leagă însă funciar modul cum se reflectă în această nuvelă - sau mic roman, după unii — avertismentul constant din adâncul ființei și din adâncul înțelepciunii populare: „Ceea ce vine din interior e un avertisment: ...nimic mai periculos decât câinii cei răi ai spiritului.“¹⁴, subliniază, în monografia dedicată autorului, Cornel Ungureanu.

În altă ordine de idei, personajul purtător al așa-numitei vini tragice este oarecum scos de sub acuzație, e absolvit de o vinovăție totală, într-adevăr, ceea ce deschide poarta înaintea nenorocirii este patima tânărului Iorgovan, care nu-și înfrânează pornirea instinctuală care îl mână spre Simina. El se agață disperat de ideea cum că este doar o victimă a fatalității, însă nici nu acționează pentru o posibilă salvare. Simina - nu cea reală, ci acel „fel de Simina“, proiecție a sufletului său, exercită o fascinantă putere asupra sa, angrenându-l permanent în tensiuni psihologice de natură tragică. Deși eroul e atras fatal și obsedat de toată ființa ei, acesta nu are potența de a răspunde pasiunii pe care dânsa i-o transmite. În acest con-

text, iubirea Siminei se găsește într-o fundătură. În ciuda imensității ei voluptoase, este condamnată la sterilitate. „*Pădureanca* este o năvălă construită pe mixtura idilei cu elemente ale tragicului, marcat mai ales la nivel psihologic, fie ca incapacitate decizională (Iorgovan), fie ca încălcare a normelor etice sub incidența hazardului (Simina).”¹⁵

Maestru al analizei sufletului feminin, Slavici redă trăirile Siminei; eroina e conștientă de distanța ce o separă de Iorgovan, fapt care reiese din chiar cuvintele sale: „știu, urmă ea, tot liniștită, o văd, o simț în tot ceasul că ți-e rușine de dragostea ce o ai cătră mine și te ferești, ca nu cumva lumea să afle despre ea; dacă nu mă pot supăra de asta, Iorgovane, n-o să mă supăr de nimic în viața mea.”¹⁶ Motivul pentru care flăcăul amână să o ceară în căsătorie pe fată este imposibilitatea sa de a opta. „Indecizia sfărâmă individualitatea aflată la impactul cu o dorință, pe care rațiunea și voința o refuză”¹⁷. Deși, în plan concret, copilul de om bogat nu riscă nimic prin mezalianța cu o fată mai săracă, rigidă convenție socială își înfige atât de adânc rădăcinile în mentalitatea sa, încât acesta extrapolează urmările unui posibil gest al său, bănuind repercusiuni asupra întregii colectivități. „... socialul s-a interiorizat aici într-o personalitate care percepe interdicția de castă ca pe un ax formativ și o limită a propriei ființe”¹⁸. Deși nimeni nu-l îndeamnă, nici nu-i interzice, nimeni nu îl presează, Iorgovan rostește o frază memorabilă și emblematică pentru o anumită mentalitate: „Pentru că nevastă-mea nu are sa-mi fie numai mie nevastă... ci și părinților mei noră și rudelor mele om din casă...”¹⁹. Uimitor e faptul că flăcăul ezită chiar și atunci când familia sa acceptă ideea nunții; evoluția sa permite cititorului să intuiască motivul acestei ciudate, la o primă vedere, atitudini. Drama sa e provocată, în lipsa unor conștrângeri clare de chiar lipsa conștrângerilor, iar instanța supremă decizională și valorizatoare devine pentru el gura satului. Aceasta s-a impus atât de puternic în structura personalității lui Iorgovan, încât acesta devine un fel de emblemă a speciei sale, o proiecție a cărei concretețe depinde de social. „Iorgovan e numai o aparență, formă goală pe care numai opinia consecventă a « celorlalți » o poate umple de conținut”²⁰. Tânărul, crescut în răsfaț, se dovedește incapabil să biruie pe cont propriu. El ratează experiența intelectuală, nefăcând față liceului și eșuând, spre disimulată dezamăgire a familiei în încercarea de a deveni „domn”. Însă, prin plecarea la școală, eroul s-a desprins, chiar dacă într-o mică măsură, de ai săi; astfel, nu mai e nici țaran, însă nici orășean nu se poate numi. Încercarea sa de a reitera traseul tatălui nu are sorti de izbândă, munca sa pe lângă casă neavând constanța și dăruirea celei a lui Busuioc. Condițiile formării sale au anulat posibilitatea conturării unui caracter ferm. El fuge permanent de asumarea responsabilității. Iată ce își dorește eroul: „Nu dar la Simina se gândea Iorgovan, ci numai la un fel de Simina, care vine și trece și nu lasă în urma ei decât o scurtă părere de bine c-a fost”²¹. Fără a întreprinde nimic spre rezolvarea, de o manieră sau alta, a situației, Iorgovan se eschivează permanent, lamentându-se: „Era o nebunie ... era o mare nenorocire pe capul lui pădureanca aceea; dar îi ieșise odată primejdia în cale și nu se mai putea feri de dânsa”²².

Convertind total legea socială nescrisă a satului, cu privire la amestecul între caste, și transpunând-o în structura profundă a propriei ființe, Iorgovan devine însăși „limita”. În afară de factor care suportă efectele acțiunii sale („pacient tragic”), Iorgovan devine și „agent tragic”, cu alte

cuvinte el personifică limita provocată și înfruntată de el însuși²³. Pentru Simina, marea iubire se metamorfozează în însăși esența tragicului. Fata e ființa care încalcă, în mod absolut conștient, propria sa lege, pentru a fi ulterior forțată să recunoască adevărul și valabilitatea acesteia. De fapt, Simina se trădează pe sine, se umilește, trădându-și totodată statutul de femeie. Ea se transformă din obiect al dorinței, al cuceririi, în obiect al cuceritor. Persistând în realizarea unei comuniuni, nu doar între două clase deosebite social, ci și ca mentalitate, ea trădează statutul său de pădureancă și, mai grav, de fiică, refuzând să își urmeze tatăl în migrația pentru muncă. Discuțiile tată-fiică sunt în mod deosebit sugestive și au valoare premonitorie. De altfel, părintele folosește o cugetare care va funcționa ulterior ca un blestem: „Nu te face, fata mea, pui de cuc în cuib de cioară... că nu-ți este firea pentru aceasta. Tu ai durmit astă-noapte aici, întinsă pe un braț de fân, și ai durmit bine, dar ei au durmit în pături cu perine de puf și n-au să uite niciodată c-ai durmit în șura lor.”²⁴ Gura lumii și convenția socială nu pot fi eludate. Iorgovan se teme că alianța sa cu Simina ar însemna o nouă greșală a sa în ochii comunității. Interesant, drama sa „nu e provocată de prea multe conștrângeri, dimpotrivă, ea izvorăște din absența oricărei conștrângeri clare, în funcție de care să-și delimiteze conduita, adversarii și partizanii.”²⁵ Personajul, mereu indecis, recurge, finalmente, la o soluție radicală, având ca scop eliberarea de ceilalți: un fel de sinucidere între roțile morii, similară morții, de această dată din pur accident, a renegatului său unchi, Pupăză. „Sfârșitul său este lipsit de măreție, chiar lamentabil, ca al oricărui om care se recunoaște învins, înainte de a fi dat măcar câteva bățalii”²⁶, remarcă D. Vatamaniuc. Repetând destinul acestuia, Iorgovan, ca și unchiul său, devine o victimă a vanității sociale. Iubirea de aparențe, grija pentru ca acestea să fie permanente păstrare, acestea nsunt valorile valabile. În acest context, Iorgovan devine eroul tragic care ratează, „dovedindu-se jalnic când trebuie să fie mare, nehotărât în acțiunile hotărâtoare ale vieții lui.”²⁷

Relația Simina-Iorgovan, focalizând, în bună măsură, energiile epice, suferă la nivelul comunicării. Expresia sentimentelor se realizează cu dificultate, ca de altfel și în cazul relațiilor părinte-copil (Busuioc-Iorgovan, Neacșu-Simina). Protocolul rural e mai puternic. Critica literară a remarcat și incidența scenelor mute²⁸ dintre cei doi, precum și o ilustrativă opoziție între potențialele cupluri Simina-Iorgovan și Simina-Șofron: dacă, în primul caz, nuvela redă un apogeu al sentimentului, cu rădăcini înaintea începerii relatării, traiectul fiind unul descendent, în cel de al doilea caz e vorba despre un firav început care, în potențialitate, frizează apogeul. Personajele se interconștrâng permanent. De asemenea, se impune o remarcă în ceea ce privește „biografia” personajelor: traseul existențial, atât de opus în cazul Simina-Iorgovan, apropie potențialul cuplu Simina-Șofron. Ambii sunt „pădureni”, ambii coboară la câmpie pentru a munci. Ambii sunt caractere capabile de decizie, dar și de mari sacrificii. Chiar îndrăgostită iremediabil de o formă fără fond, care este Iorgovan, Simina recunoaște calitatea umană a celui care, la rândul său, e iremediabil îndrăgostit de ea: „Tu vorbești de Șofron? Adube ea aspru, tu?! Șofron e om, Iorgovane!”²⁹ Vorbele ei fixează magistral pe fiecare dintre cei doi, în adevărata lor condiție.

Nu trebuie scăpată din vedere nici biografia părinților, ca matrice pentru devenirea tinerilor. Busuioc se opune evident lui Neacșu. Dacă primul este, poate, cel mai reprezentativ personaj

pentru categoria socială a „bogătanilor”, din întreaga operă a lui Ioan Slavici, Neacșu e tipul omului simplu, drept și demn, deprins cu munca și care nu își acordă nici o clipă de răgaz. Nici măcar înaintea morții. Unic părinte, își iubește frica; dăruirea sa e absolută și necondiționată: „O iubea și el pe Simina, ar fi iubit-o chiar și dacă nu era frumoasă, iar așa cum era, ar fi iubit-o chiar și dacă nu i-ar fi fost tată.”³⁰

La o analiză în detaliu a aplicabilității noțiunii de tragic în *Pădureanca*, trebuie avută în vedere evidențierea prezenței sau absenței terorii tragice, ca însușire esențială a unei astfel de narațiuni. Însă, după cum notează, just, Magdalena Popescu, „...Iorgovan e până la sfârșit o victimă inocentă și senină. Teroarea tragică, frica pe care anticii o identificaseră ca supremă însușire a tragediei, se dizolvă în tonurile blânde ale unei melancolii împăcate cu sine”³¹, în structura narațiunii își face loc din nou, spre final, necruțătorul ton al reflecției asupra celor petrecute și a cauzelor întâmplărilor. Aceste potențialități spre introspecție, Slavici le-a recunoscut ca aparținându-i, și ca venind din foarte îndepărtate fonduri sufletești. „Vocea” scoborătoare din timpuri străvechi și înțelepte se aude din nou, cu claritate. Pe fundalul acesteia, acțiunea nuvelei *Pădureanca* evoluează dinspre tragicul autentic, înspre idilizarea dramatică. Sau, cum ar spune Magdalena Popescu, înspre o „tragedie fericită”.³²

Note:

1. *** *Istoria literaturii române. III. Epoca marilor clasici*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1973, p. 412
2. Ioan Slavici, *Moara cu noroc*, Editura Tineretului, București, s.a., p. 33
3. Ioan Slavici, *Pădureanca*, Editura pentru Literatură, [București], 1965, p. 101
4. Ioan Slavici, *Pădureanca*, Editura pentru Literatură, [București], 1965, p. 5
5. Idem, ibidem, p. 135
6. Idem, ibidem, p. 135
7. Gabriel Liiceanu, *Tragicul*, Editura Humanitas, București, 1993, p. 43
8. Gabriel Liiceanu, op.cit., p. 50
9. Iosif Cheie-Pantea, *Istoria literaturii române. Epoca marilor clasici*, Tipografia Universității din Timișoara, Timișoara, 1986, p. 82
10. Ioan Slavici, op.cit., p. 14
11. Magdalena Popescu, *Slavici*, Editura Cartea Românească, [București], s.a., p. 210
12. Gabriel Liiceanu, op.cit., p. 53
13. Magdalena Popescu, op.cit., p. 212
14. Cornel Ungureanu, *Ioan Slavici - monografie, antologie comentată, receptare critică*, Editura Aula, [Brașov], 2002, p. 10
15. Pompiliu Crăciunescu, *Prelegeri de literatură română în epoca clasică*, Tipografia Universității din Timișoara, Timișoara, 1997, p. 137
16. Ioan Slavici, op. Cit, p. 45
17. Magdalena Popescu, op.cit., p. 190
18. Idem, ibidem, p. 192
19. Ioan Slavici, op.cit., p. 64
20. Magdalena Popescu, op.cit., p. 193
21. Ioan Slavici, op.cit., p. 9
22. Idem, ibidem, p. 21
23. Gabriel Liiceanu, op.cit., p. 49
24. Ioan Slavici, op. cit, p. 50
25. Magdalena Popescu, op. cit., p. 194
26. D. Vatamaniuc, *Ioan Slavici. Opera literară*. Editura Academiei Republicii Socialiste România, [București], 1970, p. 162
27. Eugen Todoran, *Secțiuni literare*, Editura Facla, Timișoara, 1973, p. 125
28. George Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, Editura Minerva, București, 1982, p. 510
29. Ioan Slavici, op. Cit., p. 47
30. Ioan Slavici, op. cit., p. 47
31. Magdalena Popescu, op. cit., p. 213
32. Idem, ibidem, p. 210

interview

“Unde este patimă, nu este loc de rațiune”

Laszlo Alexandru s-a născut în Cluj la 4 mai 1966. Polemist, critic literar, italianist. A absolvit Facultatea de Filologie a Universității “Babeș-Bolyai” din Cluj, specializarea română-italiană. Este doctor în științe filologice al aceleiași universități. Profesor la Colegiul Național “G. Barițiu” din Cluj. A fost directorul revistei româno-italiene *Amici*. Directorul revistei *E-Leonardo*. Dintre volumele publicate: *Între Icar și Anteu* (1996); *Orient Expres* (1999); *Grîul și neghina* (2002); *Criticul literar Nicolae Manolescu* (2003); *Dicționar practic italian-român și român-italian* (2003); *Vorbind – cu Gh. Grigurcu și O. Pecican* (2004). A tradus diverse cărți din franceză în română, din italiană în română sau din română în italiană.

“Clujul este o citadelă trufașă”

Mircea Petean: *Despre Laszlo Alexandru se vorbește, printre altele, ca despre un polemist înverșunat. Să le luăm pe rând. Să încercăm o prezentare mai precisă a ta. Spune-ne două vorbe despre biografia ta spirituală. Marchează, te rog, câteva noduri importante ale unei evoluții.*

Laszlo Alexandru: Mă consider clujean, prin naștere – ceea ce deja este un dat obiectiv – dar și în mod subiectiv. Țin foarte mult la acest oraș, de aceea n-am plecat și nici n-am de gând să plec din el. E adevărat, restul familiei mele a părăsit Clujul, eu am insistat să rămân. Situația mea e puțin mai neobișnuită, din acest punct de vedere. Sînt filolog ca formație, am terminat Facultatea de Litere aici la Cluj, secția română-italiană. Am continuat să practic ambele aceste specializări, prin biografia mea intelectuală. Am scris câteva cărți și continuu o activitate publicistică destul de susținută, în planul literaturii române mai ales contemporane. De asemenea mă încorporez să țin steagul sus pe domeniul italianisticii, pe care m-am format, predînd zi de zi limba italiană elevilor mei. Am publicat un dicționar italian-român și român-italian. Am alte proiecte alături de colegii de catedră, pentru întocmirea unei antologii școlare a literaturii italiene. Coordonez pe internet o revistă poliglotă, unde limba română are ponderea cea mai pregnantă, dar este însoțită îndeaproape de italiană, franceză, engleză, câteva texte în germană, maghiară, spaniolă și așa mai departe. Am încercat să îmi largesc, inclusiv lingvistic, sfera activității. Cam acestea despre mine, foarte pe scurt, după care putem intra pe fiecare domeniu și să adăugăm două-trei vorbe, dacă vei considera interesant.

- *Mi-ai spus că nu vrei să pleci din Cluj, că ești născut aici, dintr-o familie de proletari, dacă am înțeles bine.*

- Da.

- *Părinții tăi au plecat?*

- A fost opțiunea lor, care în primele momente mi-a căzut destul de prost, fiindcă știam că nu îi voi însoți. Apoi însă am acceptat-o și am respectat-o. Am o fire liberală, în ciuda a ceea ce s-ar spune împotriva mea. Consider că fiecare are dreptul să-și aleagă unde să se stabilească, unde să trăiască.

- *Am auzit nu o dată diverși intelectuali clujeni, care nu erau neapărat născuți aici, dar trăiau în Cluj și îi reprezentau cultura, vorbind foarte urît împotriva acestui oraș. De pildă regretatul Mircea Zăciu avea uneori puseuri de mînie, era indignat de ceea ce se întîmpla aici. Avea porniri violente împotriva urbei care îl adăpostise și unde se afirmase. La el era explicabil. Cum îți explici tu aceste puseuri, care provin din diverse zone intelectuale?*

- Da, sînt “puseuri”, cum le-ai numit. Iar în ce-l privește pe Mircea Zăciu, trebuie să îi și dăm dreptate, dar nici să nu-l credăm prea mult. Avea anumite motive să fie nemulțumit, mai ales de atmosfera dinainte de 1989, cînd cultura era sugrumată. Se făcea cu adevărat rezistență – uneori prin cultură, dar de cele mai multe ori împotriva inculturii, fiecare cum reușea. Cultura se făcea mai degrabă individual, sau în orice caz asta a fost și continuă să fie opțiunea mea. Nu m-am afiliat la nici una din taberele, redacțiile sau bisericuțele de la fața locului. Mă simt bine astfel și foarte clujean. Avea tot dreptul Mircea Zăciu să se plîngă de Clujul care este o citadelă destul de trufașă, de impermeabilă și exclusivistă prin clanurile care mereu se înțeapă reciproc.

- *La Mircea Zăciu e explicabil și din punctul de vedere al biografiei, pentru că el și-ar fi dorit să trăiască la București. Să fie în centru. Și s-a trezit toată viața că trebuie să stea la margine. E ecoul unei frustrări, fără nici o îndoială.*

- Orașul nostru a fost pentru el ca o nevastă pe care o mai sudui, o mai bați, dar pe urmă o îmbrățișezi și o iubești. Oricît și-a dorit să plece, tot aici s-a întors! A mers în Germania, dar nu putea sta acolo fără a reveni să muncească intelectual, să-și depună ofranda culturală pe fruntea Clujului.

- *Ura lui era un mod de a iubi Clujul.*

- Sigur că da. Nu trebuie să-l luăm totdeauna foarte în serios.

- *Ura este o iubire din disperare.*

- El era uneori destul de susceptibil, ranchiunos, mai făcea și din țîntar armăsar.

“Învățămîntul de tip vechi și cel de tip nou”

- *Așa e. Dar mi-ai spus că, rămînînd la Cluj, predai italiana. Cum vezi, din interiorul sistemului, învățămîntul românesc?*

- Învățămîntul a fost în mod clar, înainte de 1989, unul din pîntenii regimului comunist. Era destinat să formeze “omul nou”: îl lua de mic și-l pregătea în direcția obedienței, a supușeniei. Nu trebuia să fie copilul prea isteț și cu inițiativă, ci dimpotrivă. Funcționa de cele mai multe ori o contraselecție. Profesorii înșiși erau orientați astfel.

- *Să știi că unii au nostalgia învățămîntului de altă-*

dată. Se făcea carte pe atunci! Erau mulți dascăli de ispravă, care știau carte ei înșiși. Pe de altă parte, ceea ce spui este adevărat, anume că, vrînd-nevrînd, copiii învățau să mintă, să înșele, să fure, erau reflexe pe care le deprindeau de obicei la școală... Iată un paradox. Erau manuale bine lucrate, profesori de calitate la matematică, fizică, geografie, istorie etc., care erau deschiși și spre alte discipline. Eu am predat o vreme și veneau colegii de la celelalte materii la orele mele, interesate să mă asculte.

- Printre primele perplexități pe care le-am avut ca elev, la materiile umaniste, s-a strecurat o neliniște a mea. Voiam să fiu ca și ceilalți, să învăț, să fiu bine pregătit și căutam febril volumul care să cuprindă faimosul comentariu literar despre care vorbea toată lumea. Există acea idee înspăimîntătoare: “Ți-ai făcut comentariul pe azi?”. Se vorbea despre el cu respect, ca despre textul Bibliei: ceva unic, nemîșcat și intangibil, pe care dacă-l știai, ajungeai departe în viață. Elevul trebuia să-l învețe pe dinafară. Ca să nu mai vorbesc despre faptul că majoritatea profesorilor (inclusiv cei de literatură română) își dictau lecțiile și comentariile! De parcă acea poezie sau proză putea fi înțeleasă doar într-un unic fel, care era exprimat doar prin respectivele cuvinte. Cînd corectau apoi la examene de bacalaureat sau de admitere, se trezeau cu zeci de lucrări identice, parcă trase la xerox. Nu era aproape deloc solicitată inteligența candidaților, ci doar memoria lor mecanică. Lumea trebuia să învețe, cît mai obedi-ent, anumite fraze și formule fixe.

- *Care ar fi diferențele mai importante dintre învățămîntul de tip vechi și cel de tip nou?*

- Cum spuneam, împreună cu colegii de catedră pregătim în acest moment o antologie a literaturii italiene. Am fost confrunțați cu următoarea chestiune fundamentală: după ce principiu redactăm volumul? Căci înainte de a trece la treabă, desigur trebuie să ne planificăm felul în care vom lucra. Dar cum să evităm învățarea mecanică a unor comentarii fixe? Am ajuns la concluzia că vom pune la dispoziția elevilor textele literare înseși (poezii, fragmente de proză etc.) și le vom ghida înțelegerea prin întrebări succesive. După citirea textelor, răspunzînd la întrebări, fiecare elev va veni cu varianta sa proprie de interpretare. Ca atare, de la o singură clasă vom obține douăzeci sau treizeci de comentarii diferite. Aici e deosebirea între felul cum se preda înainte – cînd toți trebuiau să înțeleagă obligatoriu același lucru – și cum încercăm să predăm în prezent. Ne străduim să le dezvoltăm niște capacități individuale de comprehensiune...

- *...gîndirea divergentă...*

- ...curajul de a lua decizia, de a avea inițiativă, de a-și spune punctul de vedere. Înainte de 1989, dacă îți exprimai cu voce tare opinia, greșeai; acum greșești, invers, dacă te păstrezi în expectativă. Societatea noastră atît de agitată și năvălășă, care a venit peste noi buluc, cu ritmurile ei debordante, îi împinge la o parte pe oamenii pasivi, care se lasă duși de val. Cei care rezistă și supraviețuiesc sînt oamenii cu inițiativă, cu personalitate...

- *...și curaj! Și voință de a învinge.*

- Sigur. Asta e dator să facă învățămîntul. Dincolo de faptul că elevii mei vor înțelege o

poezie a lui Dante sau a lui Petrarca și mi-o vor comenta, fiecare după felul său de a pricepe, de fapt eu le formează niște aptitudini individuale. Ei se vor folosi de ele apoi în viață. Indiferent că vor lucra ca inginer, pantofar, șofer sau astronaut, vor avea nevoie de curaj, de spirit de inițiativă, de franchețe în exprimarea opțiunilor și atitudinilor proprii. Iar toate acestea se pot învăța prin intermediul lui Dante sau al lui Petrarca.

- *Mi-ai zis că voi veți opera selecția textelor. Este un lucru foarte important și acesta: din cine selectezi? cum selectezi? pe ce bază?*

- Evident că sînt autorii cei mai reprezentativi. O altă carență a vechiului tip de învățămînt era centralizarea sufocantă. Puteai să faci o socoteală destul de exactă: la data de 27 octombrie, să zicem, toți elevii claselor a IX-a de pe întreg cuprinsul patriei studiază la literatura română *Miorița* sau cutare poezie de Vasile Alecsandri. Profesorii erau chiar calendaristic obligați la anumite lecții. Nu se mai poate nici astfel. Noul învățămînt presupune descentralizare, responsabilizare pe plan local și chiar individual: fiecare profesor trebuie creditat cu autoritatea propriei sale materii. Îi dai dreptul să-și aleagă traseul de studiu. Sigur că un cadru didactic bine pregătit va alege un autor important, ca Dante sau Petrarca, și nu unul minuscul, ca Cino da Pistoia sau Folgore da San Gimignano.

- *Dar eu cred că ar merita să intre în lista aceasta și nume din generațiile care sînt active în contemporaneitate.*

- Ai dreptate. Însă mai există următorul aspect: însuși traseul de studiu poate fi foarte diferit. Poți să predai literatura pe un parcurs cronologic: din vechime pînă azi (e și preferința mea). Dar poți să urmezi un parcurs tematic: iubirea sau natura la marii autori – și atunci te ocupi doar de poeziile și romanele din acest domeniu. Sau poți să segmentezi după criteriul genului literar – în clasa a X-a: proza, în clasele a XI-a și a XII-a: poezia. În aceasta constă marele pas pe care l-am făcut după 1989: descentralizarea responsabilității, a opțiunilor și a metodelor.

“Un pariu greșit”

- *Mă gîndesc că tu ești profesor la liceu, deși puteai fi foarte bine dascăl la universitate.*

- Asta e o poveste foarte lungă...

- *Eu cred că locul tău ar fi, de ce nu?, chiar acolo. A fost opțiunea ta? Sau ai fost silit să rămîi la liceu?*

- Eu chiar am susținut un examen pentru a deveni pe vremea aceea, adică în ianuarie 1994, asistent universitar. Iată, au trecut deja zece ani. Am fost respins de către regretatul profesor Marian Papahagi.

- *Nu te-a primit în examen?*

- Nu. M-a respins în urma examenului. Deși aveam câteva titluri publicate, iar contracandidata mea nu avea nimic tipărit. Profesorul a considerat însă că persoana aceea este mai de viitor decît mine. Ea a plecat după doi-trei ani definitiv din țară, nu mai are nimic în comun cu meseria la catedră. Marian Papahagi s-a stins din viață. Iar eu continui să țin strîns îmbrățișată cauza italianisticii. Deci se pare că pariul lui a fost greșit. Îi zic “pariu” și nu-i zic altfel, “dușmănie personală”, “patimă”, “nedreptate flagrantă”. Nu vreau să intru în prea multe detalii. Pe alocuri am mai

atins acest subiect în cărțile mele. Sigur că a fost un moment care mi-a afectat evoluția profesională, dar m-a și întristat, pentru că înainte aveam un mare respect pentru Marian Papahagi.

- *Admirația bănuiesc că ți-a rămas.*

- Este o admirație întretăiată de imensă decepție. Admirație pentru mintea strălucitoare pe care o avea, pentru limba italiană desăvîrșită și uluitoare pe care o stăpînea, pentru pasiunea extraordinară față de Dante Alighieri, pe care mi-a transmis-o. Toate acestea le voi admira în continuare. Pe de altă parte, am o serie de decepții majore în ce privește distanța frapantă dintre vorbele și faptele lui, sau în ce privește anumite opțiuni pe care le-a avut, în repetate rînduri, în privința mea și a unor realități de după 1989. Dar e un subiect delicat, pe care n-aș vrea să mai insist acum.

“Sub lumina reflectoarelor rațiunii”

- *Da. Trăiești în Cluj, un oraș pe care îl iubești cu patimă. De fapt tu urăști și iubești cu mare patimă.*

- Încerc să nu urăsc. Prefer să am anumite rezerve pe care să le argumentez. Ca expresie, mă străduiesc să fiu un tip rațional. Patima întunecă rațiunea. Unde este patimă, nu este loc de rațiune. Încerc, chiar dacă am un anumit sentiment, să-l filtrez prin creier, să mi-l explic și pe urmă să le explic și altora la ce concluzie am ajuns. Deși există o bază sentimentală, afectivă, în luările mele de poziție, ele se desfășoară preponderent sub lumina reflectoarelor rațiunii. Îmi dau silința să fiu mai degrabă apolinic decît dionisiac. Spuneam undeva că există o deosebire foarte clară între polemică și pamflet. Polemistul își folosește rațiunea, pamfletarul își folosește pasiunea. Pamfletarul se enervează și scrie, polemistul scrie și enervează el pe altul. Este o diferență. Pe cît mi-a stat în puteri, am ocolit pamfletul pe care îl consider chiar destul de degradant. Cînd aruncă cineva cu un pamflet după tine, e ca și cum ar azvîrli cu un bolovan, sau cu un pumn de noroi. Nu te poți apăra. Nu poți replica. Nu te poți coborî la un nivel atît de lamentabil, al izbucnirii pătimașe. În schimb atunci cînd la mijloc se află o polemică, aceea presupune idei, argumente, informație, coerență și persuasiune. Cînd exprimi pasiuni, nu trebuie să convingi pe nimeni, trebuie doar să impresionezi. Cînd ești polemist, atunci da, trebuie să convingi.

- *Ce portret mai frumos al lui Laszlo Alexandru se putea face oare? M-aș fi străduit degeaba să-l creionez eu, cînd te-ai definit atît de bine. Îți mulțumesc. Dar iată ce-am mai înțeles, citindu-te: ești un marginal. O*

spune Gh. Grigurcu într-o carte apărută de curînd. Vorbind se cheamă volumul apărut la Editura Limes și deja se scrie îndesat și îndelung despre el în presă, Gheorghe Grigurcu, Laszlo Alexandru și Ovidiu Pecican sînt semnatarii lui...

- Dă-mi voie să te întrerup o secundă spunînd că este o carte foarte ciudată. Dialoguri în doi s-au mai făcut. Dar nu țin minte să mai existe în literatura română un precedent în care trei scriitori să se așeze în jurul unui microfon și să se completeze așa de bine. Este într-adevăr o carte vorbită, de asta am intitulat-o *Vorbind* (dar nu numai de asta!). Noi ne-am întîlnit, timp de doi ani, la perioade de cîteva luni, venea Grigurcu la Cluj, sau am mers noi, Pecican și Laszlo, la Tîrgu Jiu. Totul și-a avut de fapt originea într-o primă emisiune radiofonică, unde ne-am descoperit reciproc. Am observat că sîntem buni mînuitori ai floretei vorbirii, toți trei, și că sîntem destul de apropiați, în ciuda faptului că ne mai și contrazicem și polemizăm între noi. A ieșit astfel această carte, care vreau să cred că e un unicat. Doi scriitori e drept că s-au mai întîlnit, mă gîndesc de pildă la dialogurile lui Florin Mugur cu Marin Preda, o carte substanțială...

- *Sau dialogurile lui Florin Mugur cu Paul Georgescu.*

- Mă rog. Acesta este deja un alt personaj.

- *Așa l-am descoperit pe Paul Georgescu și să știi că mie mi se pare un nedreptățit...*

- Cred că și el a nedreptățit pe mulți!

- *E adevărat. Însă eu vorbesc de prozator acum. Proza lui e succulentă, cel puțin Vara baroc mi se pare o capodoperă. Nu se prea vorbește despre această carte.*

- Probabil fiindcă autorul a fost o figură destul de tristă a stalinismului.

- *A fost o modă aceasta, a dialogurilor, la noi și în alte părți. După revoluție a venit Stelian Tănase, care a publicat o carte...*

- ...de dialoguri cu Alexandru Paleologu, care a făcut acolo o dezvoltare senzațională, anume colaborarea lui cu Securitatea. Dar să revenim. Trei scriitori nu știu dacă s-au mai întîlnit astfel, pentru că e destul de greu să faci un asemenea dialog.

- *Voi vă știți binișor dinainte?*

- Cu Gheorghe Grigurcu mă știam eu. Cu Ovidiu Pecican mă știam eu. Am fost oarecum liantul.

- *Deși pe moderatorul face Pecican. El era realizatorul emisiunii radiofonice.*

- Da, i-am sugerat lui Pecican – și el s-a bucurat de această sugestie – să facă o emisiune cu Gheorghe Grigurcu. Probabil din politețe, fiindcă am făcut legătura, mi-a zis să vin și eu, dacă tot stăm de vorbă. Inițial n-am vrut, dar el a insistat, în ideea că poate în trei va merge mai bine. Grigurcu în schimb nu se lăsa convins cu nici un preț, spunînd că este un timid și nu are o fire cu expresie preponderent orală. Cu chiu cu vai a căzut de acord, dar numai dacă va primi o invitație formală, din partea realizatorului. Însă atunci cînd l-a invitat Pecican, spre stupoarea mea l-a

refuzat! A trebuit să iau de la capăt întreaga muncă de lămurire. Până la urmă, îndată ce ne-am întâlnit a decurs totul foarte spontan, natural, interesant și vivace. De acolo ni s-a tras că am vorbit până am făcut o carte întreagă.

- Gheorghe Grigurcu descrie o tipologie interesantă, și anume există în literatura română câțiva autori marginali: el însuși, locuind în Amarul Tîrg, adică la Tîrgu Jiu, tu care trăiești la Cluj, Luca Pițu care trăiește...

- ...la Focșani.

- ...sînt oameni marginali, care au un avantaj al distanței...

- ...sîntem cu mîinile dezlegate.

- Există oare într-adevăr avantajul omului care stă pe margine? Care ar fi acesta?

- Noțiunea centru-margine începe să nu mai fie azi foarte funcțională. Lucrurile sînt mobile, atenția se deplasează.

- Centrul e acolo unde se întîmplă ceva, la un moment dat.

- Sigur. Fusese o discuție cu ceva timp în urmă despre faptul că noi am preluat, din păcate, modelul francezesc, unde centrul este la Paris. Dar uităm că mai există de asemeni modelul german, potrivit căruia centrul nu mai este la Berlin sau la Bonn, ci în fiecare Land în parte și chiar în fiecare localitate. Ca să nu mai vorbim despre Italia, unde sătucuri pierdute în munte se apucă și fac serbările satului cu niște focuri de artificii la fel de impresionante ca la Cluj sau la București. Acele focuri de artificii – nu exagerez – eu le-am văzut într-un sat prăpădit cu vreo trei mii de locuitori din Italia. Dădeau de mîncare la toți turiștii pe străzi, se ciocnea șampanie absolut pe gratis, fiindcă erau zilele satului!

- Un mare poet al lor, Andrea Zanzotto, trăiește într-un cătun!

- Pe de altă parte, ce înseamnă să fii marginal? Noi ne scriem textele și le publicăm acolo unde reușim, în capitală sau în provincie. Grigurcu însuși este colaborator permanent la *România literară*, una din revistele cele mai reprezentative. Există la Gheorghe Grigurcu o anumită cochetărie în a-și deplînge marginalitatea.

- E vorba de marginalitatea prezenței fizice.

- Și pînă la urmă nici nu contează să fii marginal sau central. Contează să fii autentic. Să fii onest în ceea ce spui. Dădeam exemplul aceluia text al lui Václav Havel, care se referea la o situație de pe timpul dictaturii, dar tipologia se aplică destul de bine și pe vremea noastră. Se vorbea despre un meșter berar care insistă să-și facă bine meseria. Într-un sistem totalitar, unde toți chiu-leau, furau, trăgeau mîța de coadă, cineva care e conștiincios, chiar dacă e un amărît de meșter periferic, pînă la urmă sare în ochi și toată lumea începe să se uite la el interlocaț. Acel om devine central.

- Am uitat să-ți pomenesc un alt mare marginal, Paul Goma, care trăiește la Paris, dar se socoate el însuși un marginal. Spune la un moment dat ceva despre prietenii lui din România. Mărturisește într-unul din jur-

nalele sale, nu mai știu unde: nu mi-a mai rămas decît un singur prieten în țară, Laszlo Alexandru!

- Nu știu dacă avea doar unul singur, mai era prieten și cu Luca Pițu...

- Era o însemnare care m-a zguduit. Mi-am zis atunci: Doamne, cîtă singurătate la acest om!

- Nu l-am întâlnit personal pe Paul Goma nici pînă în acest moment. Dar a fost indiscutabil o relație foarte importantă pentru mine. Poate că și pentru el... Timp de aproape zece ani am avut o legătură epistolară, există cîteva sute de scrisori pe care cîndva poate că le vom publica.

- Eu ca editor tresar... M-ar interesa să tipăresc un volum de corespondență Laszlo Alexandru – Paul Goma.

- Încă poate că e prematur. Dar există peste șase sute de pagini.

- Corespondența voastră continuă, nu?

- Corespondența noastră s-a întrerupt de vreo patru-cinci ani, dintr-o neînțelegere care s-a acutizat, s-a aprofundat. Mă refer la ultima direcție de creație și meditație a lui Paul Goma, tot mai pregnant antisemită. Cu aceasta n-am putut fi de acord. În timpul dialogului nostru din 1997, pe care l-am publicat deja, au apărut primele semnale, de care eu m-am disociat. El a persistat. Eu am refuzat să-l urmez în asemenea fundătură. Ca atare, de vreo cîteva ani relația dintre noi s-a suspendat. Am ajuns pînă la stadiul în care, în acest moment, am scris un studiu foarte aspru împotriva lui, care sper să fie publicat în curînd. E vorba de textul intitulat *Paul Goma antisemit*.

- Unde va apărea?

- În revista *E-Leonardo* cu precădere. Sau cu siguranță.

- Hai să dăm și adresa revistei.

- Da. Am această revistă, care nu este a mea, este a noastră, eu sînt director, Gheorghe Grigurcu este director onorific, iar Ovidiu Pecican este redactor-șef. Este vorba de *E-Leonardo*, pe internet la adresa www.eleonardo.tk. E o publicație foarte complexă, poliglotă cum spuneam, dar care include și pictură, paginile se deshid pe fonduri muzicale clasice: Beethoven, Mozart, Schubert, Chopin etc. Există cîte puțin din toate: muzică, pictură, literatură (poezie, proză, eseu, polemică), studii istorice etc.

“De ce refuzăm să ne privim cum sîntem?”

- Am impresia că ai fost și ești solidar cu un anumit gen de intelectual foarte critic împotriva comunismului, a unor tare sociale, morale și așa mai departe.

- Este foarte adevărat. În ultimii ani, după 1989, a apărut la noi un curent surprinzător, în care personaje din cîteva reviste și grupulețe se ridică... împotriva anticomunismului. Împotriva anticomunismului – am zis bine. Oamenii vin și lansează ideea că oricum s-a terminat comunismul, ce sens are să tot lungim povestea? Eu am gîndit însă problema în felul următor. Există multe voci care pun pe același plan fascismul și comunismul. (Iar dacă ne uităm la numărul vic-

timelor, al abuzurilor, al nenorocirilor și al nemerniciilor, paralela este cu totul îndreptățită.) Dar antifascismul nu s-a încheiat în 1945! Dacă deschidem ochii în jurul nostru, prin ziare și la televiziune, chiar și acum mai sînt vînători de naziști, după mai bine de cincizeci de ani! Și nimeni nu se scandalizează de acest lucru, tuturor li se pare foarte normal. Iar noi, după ce am trecut printr-o asemenea experiență traumatică și înnebunitoare de o jumătate de secol, cum a fost comunismul, să ne aruncăm în uitare biografia peste noapte? Să refuzăm să ne mai privim cum sîntem? Cum am ajuns? Cum am mai rămas? Mi s-a părut că ne confruntăm cu o judecată falsă și interesată. Adică există interesul ca unii să-și ascundă trecutul sub preș, fiindcă se cam simt cu musca pe căciulă. Iar în ceea ce privește angajamentul meu social, prin scris, da, pot să-l confirm. Eu unul nu cred că scriitorul trebuie să suspine la lună (lasă că acesta e un subiect deja epuizat de pe vremea Romantismului, din secolul al XIX-lea...), sau la ochii iubitei etc. Dacă este vreunul care face așa ceva cu bună credință – “să fie primit!”. Dar dincolo de asta, scriitorul cred că are o datorie. Devine scriitor cel care vede puțin mai bine lucrurile. Văzîndu-le mai bine, are datoria, față de cei care îl înconjoară, să le explice și lor ce anume a văzut.

- Nu-ți plac scriitorii care n-au spirit civic. Am simțit asta citînd intervențiile tale din această carte. De pildă nu-ți plac echinoxii. Asta le reprozezi lor, în primul rînd, faptul că nu au simț civic. Deși există o excepție, ați amintit-o și voi: Augustin Pop.

- Da. Nu cred că asta era problema: “nu-mi plac pentru că n-au simț civic”. Mulți – sau toți – știau foarte bine ce se întîmplă, dar se prefăceau că nu știu... Mai degrabă aici am fost deranjat. Am perceput o anume ipocrizie. Pentru că nu poți să spui că trăiai în anii ‘70 sau ‘80 și nu vedeai cozile. Nu “vedeai” frigul. Nu “vedeai” foamea. Dar ei continuau să vorbească despre Heidegger, despre Hegel – pînă la Kant nu ajungeau, raționamentul și simțul moral kantian poate că îi cam deranjau. Așa că ipocrizia lor m-a supărat.

- Dar faptul că îl citeau pe Hegel...

- E foarte bine! Însă pînă să-l citești pe Hegel, trebuie să constați că ți-e foame. Întîi îți pui ordine în ogradă și doar după aceea te apuci de lucruri mărețe. În discuția noastră în trei, Ovidiu Pecican spunea la un moment dat că foarte mult și-ar dori pentru cultura română un Hegel. I-am răspuns că, pînă la Hegel, eu îl aștept pe Havel! Nu era un simplu joc de cuvinte. Trebuie să vină mai întîi un Havel, care să limpezească situația socială, pe cale democratică firește (eu nu sînt un spirit dictatorial, să aspir după cineva care să dea cu pumnul în masă, nici vorbă). Pe cale civică, e nevoie să instaurăm o societate funcțională, în meandrele ei democratice, iar pe urmă putem aspira și la o cultură înaltă. Dar nu putem face cultură de mare performanță, cînd gunoiul e cît casa în fața porții!

- Da. Laszlo Alexandru, îți mulțumesc pentru participarea la acest dialog.

*Interviu realizat de
MIRCEA PETEAN*

Cu Alexandru Nemoianu despre sufletul lumii de ieri și de azi (II)

- *Trăiți, domnule Nemoianu, de peste două decenii în Statele Unite. Cât de ușor/difil este pentru românul- american de astăzi să refacă "firul Ariadnei" cu patria originilor în acest labirint al diversităților pe care s- a sedimentat mitul Lumii Noi?*

- Cred că și în acest caz este vorba de opțiuni personale. Sunt destui cei care au ales să își vorbească de rău țara de origine. Sunt, mai ales, cei de foarte proastă calitate, dar și destul de mulți intelectuali (altcum cu excelente credențiale cărturărești), așa- zisa "elită de mahala" care a optat să își exorcizeze pasiva complicitate cu regimul bolșevic, vorbind de rău valorile românești și, mai ales, pe cele naționale și creștine. Dar, în realitate, "țara" pentru emigrant devine încet, încet, un tărâm care atârână între lumea de aici și cea de dincolo. Personal, cred că emigranții, față de țara de origine, au un singur drept și o datorie: să o iubească necondiționat.

- *După 1990, fiul risipitor (ați vorbit despre el în Cuvinte despre românii americani, I, 1997) a redescoperit drumul înapoi spre casa ființei sale! Care a fost sentimentul reîntâlnirii cu țara?*

- A fost unul de enormă bucurie. Desigur, erau multe schimbări (slavă Domnului!), dar între ele am găsit permanențele după care tânjeam și ceva din duhul copilăriei și lungii mele tinereți. Mulți ani, ca primă manifestare, erau câteva zile de excese bahice. Din bucurie prostească, nestăpânită.

- *Știu că de câțiva ani, în scurtele vacanțe, vă regăsiți liniștea în casa bunicilor din Borloveni- Vechi (Banat). Mai poate vorbi astăzi un sat românesc lumii despre veșnicie?*

- Satele românești sunt realități care dăinuie în afara timpului. Sunt încredințat că cele mai multe din ele sunt efectiv dintotdeauna (indiferent dacă ele s- au mutat în cadrul aceluiași hotar). Satele vor continua să vorbească de "românism" mereu celor care vor voi să le caute și să le respecte rânduielile, care sunt discrete, dar categorice, și fără urmă de sentimentalism lacrimogen. Ca exemplu aș oferi cazul casei Boldea, casa familiei mele materne din Borloveni. În două rânduri (și asta în istoria relativ recentă), familia mea s- a recules acolo după cataclisme istorice (căderea Imperiului și ocupația bolșevică), și a reușit să se reinventeze și să redevină semnificativă social. De fapt, acum nici măcar nu știu dacă noi, cei vii, controlăm destinul acelei case, ori destinul casei ne controlează pe noi. Iar cam așa stau lucrurile cu satele românești.

- *Cum arată lumea de azi privită din "poarta marilor dezvăluiri" ale unui astfel de sat?*

- Din poarta unei case țărănești, ori de pe banca din fața unei asemenea case, "problemele" lumii contemporane apar penibil de fără importanță și trecătoare.

- *Poetul Grigore Vieru spunea: "Cine are o limbă are o credință. Cine are o credință are o biserică. Cine are o biserică are o țară". Mai este astăzi biserica trupul spiritual al comunităților româno- americane?*

- Pentru românii-americani, bisericile lor

(indiferent de cult) sunt singurele entități care țin comunitatea la un loc și fac pentru ea viitorul cu putință.

- *Ați scris cu o pasiune puțin obișnuită despre istoria comunității românești din Statele Unite (personalități, instituții, viață socială, tradiții). Participă în vreun fel instituțiile guvernamentale din țară la acest efort de sinteză culturală?*

- Până la sfârșitul anului 1989 (până la revoluția națională anticomunistă), regimurile din România i- au tratat cu ostilitate pe românii-americani. După 1990, au existat și există încercări de apropiere (și așa cita ca unic meritoriu, perioada când ambasador al României în S.U.A. a fost Mircea Geoană). Din nefericire, există și aici tendința, pentru cei care se ocupă de această problemă, să își facă viața mai "ușoară". În atari împrejurări, ei nu caută să înțeleagă dinamica reală a comunității, și continuă, din obișnuință, să coopereze cu instituții, fie muribunde, fie nesemnificative, fie cu instituții care au murit (cazul "Uniunii și Ligii Societăților Române din America", o instituție care, fără glorie, a decedat încă din 2002). În plus, există indivizi obraznici, care se prezintă drept "reprezentanți" ai comunității ori membrii acți ai "elitei de mahala" ("foști" ori foști copii de ștăbi, cel mai strident este cazul lui Vladimir Tismăneanu, care acum dau "lecții" în anticomunism!), care reușesc să influențeze relația țării cu românii- americani. Remediu lor ar fi foarte simplu. Autoritățile din țară ar trebui să trateze direct cu pastorii duhovnicești, cei care au autoritatea morală în comunitate, și cu cele câteva instituții semnificative (între ele, "Centrul de Studii și Documentare"). Finalmente, așa se va și întâmpla, dar ar fi bine ca asta să aibă loc mai devreme decât mai târziu.

- *Cititorul român știe foarte puține despre "Centrul de Studii și Documentare al Românilor Americani Valerian D. Trifa" din Jackson, Michigan. Care este istoria și programul instituției?*

- Acest Centru a fost întemeiat din gândul Arhiepiscopului Valerian. A fost întemeiat în 1975, și în 1978 a căpătat o frumoasă clădire modernă, în care sunt adăpostite documentele istorice ale comunității. Din 1983 și până în 1996, Centrul a fost condus de către Traian Lascu, un amator care, cel puțin până la un punct, a fost animat de dorințe pozitive. Necazul este că, fiind amator, nu putea să își dea seama că în cercetarea istorică adevărul are prioritate absolută, și nu loialitatea, ori credințele personale. Din 1984, Centrul a devenit deplin funcțional pentru angajarea, cu jertfe materiale personale majore, a unui istoric profesionist bilingv (Alexandru Nemoianu). Apoi, în 1996, Centrul a fost binecuvântat cu un președinte tânăr, generos, idealist, inteligent și deschis la minte, Eugen Raica. De atunci, Centrul a progresat spectaculos. Colecția de ziare a fost microfilmată, clădirea, dramatic îmbunătățită, calitatea publicației a făcut un salt de categorie, s- au stabilit relații trainice cu cei mai buni cercetători ai istoriei comunității, din S.U.A. și România, mulți dintre ei fiind incluși între colaboratorii permanenți ai excelentei publicații *Information Bulletin* (care, sub redacția lui Eugen Raica, a devenit cu adevărat o

sursă de difuzare științifică a istoriei româno- americane).

- *De cât timp ați avut nevoie până să descoperiți sufletul Americii? Sau încă nu l- ați descoperit!? Cum arată acest suflet?*

- Sufletul Americii este complex, dar dominantă rămâne generozitatea oamenilor și uluitoarea lor putere de muncă și eficacitate. Ar fi greu de spus cât timp a fost necesar până ce am înțeles că aparțin acestei țări și până ce am înțeles că o iubesc. Paradoxal, cred că mi- am dat seama de această iubire și de obligația de a o manifesta, în vremea catastrofei administrației a lui George W. Bush, care, în adevăr, reprezintă o tristă aberație în istoria americană. Aș zice că reprezintă o insultă!

- *Ce- ar putea însemna românismul pentru America de mâine? Cum s- ar putea defini el?*

- Cred că va trebui să mă repet. Pentru românul-american de mâine (ca și pentru cel de poimâine și din totdeauna), românismul nu poate însemna alta decât modelul existențial românesc, înțelegerea românească a diferenței dintre bine și rău și trăirea lui activă.

- *Când și în ce condiții devine exilul "ca și deșertul, o stare duhovnicească"?*

- Termenul de "exil" este un termen abuzat și de fapt cam neînțeles. Învățații poporului evreu au arătat limpede ce este "exilul" (galut): pierderea silită a vetrei strămoșești și periclitarea valorilor naționale tradiționale. Ducerea lor (a acelor valori), repet, silit în lume, și respectarea lor creează starea de exil (ceea ce minunat spune Psalmul 136, "de te voi uita, Sioane, atunci uitată să fie dreptatea mea"). În atari condiții, lacrimile exilaților fac deșertul să înflorească. Pentru români, exilul a încetat în decembrie 1989. În momentul de față, putem vorbi, cel mult, de o "diaspora" românească. Dar între "exil" și "diaspora" este o diferență de categorie.

- *Imagina de pe coperta volumului În America la Vatra Românească (2001) reprezintă câțiva copaci împovărați de incendiul toamnei ("o lumină nostalgică până la lacrimi"). Ce este precumpănit în pustnicia dumneavoastră de la Jackson, Michigan, resemnarea, statornicia, credința sau bucuria singurătății asumate?*

- Singurătatea la "Vatra Românească" este un privilegiu. Nu am căutat- o, ci mi- a fost dăruită. De ce, sincer, nu știu. Paradoxal, "Vatra Românească" are mult în comun cu casa Boldea din Borloveni. Amândouă sunt, aș zice, "extra-teritoriale", viețuiesc în afara timpului imediat. În acest chip, din "Vatra Românească" poți contempla evenimentele și le poți pune într- o mai dreaptă măsură. Evenimentul zilei nu are putere dominantă. Iar frumusețea locului, desigur că face singurătatea încă mai atrăgătoare.

- *Spuneți atât de frumos: în limba locului purtăm grijile zilei, în limba maternă (ca stare de duh) ne rugăm. În ce limbă visați, domnule Nemoianu?*

- Pentru orice emigrant, limba viselor este limba maternă. Psihiatrii sunt probabil gata cu tot soiul de explicații "științifice", dar eu cred că în asta stă dovada de netăgăduit a "identității născute".

Interviu realizat de
CARMINA POPESCU

Poezia

■ Paul Vinicius

nimeni nimic niciodată

îmi voi spune mereu
că nimic nu poate fi mai devotat omului
decât o sticlă de vodcă
încă plină.
pentru că odată golită
de orice strop de viață,
de orice picătură de vino-ncoa,
omul este cel care trădează
omul este cel ce înșeală
el este cel care își umple din nou groapa
cu cifra neagră a trădării încrustate în carne
(căreia îi mai spune și inimă)
intrând în prima dugheană din colț.

nici pașii noștri nu știu unde ne duc
cu atâta libertate în păcat
fiindcă suntem oricum
și de-a pururi vom fi
fiii dragi ai iadului.

nici prietenii cu vorbele lor de plastilină
nici câinele credincios al casei
nici femeia căreia mereu i-ai dăruit
luna și cinci stele găurite
nimeni și nimic niciodată
nu îți vor întoarce atâta tihnă
atâta înfricoșătoare libertate:
nimeni nimic niciodată.

mereu îmi voi spune –
așternând astfel alb peste negru
și zahăr peste amar –
că nimic nu poate fi mai devotat omului
decât ultima lui sticlă de vodcă
ce îl va înălța peste case
în rochia ei albastră
și va fi prima dată
când nu o va trăda.

■ Theodor Damian

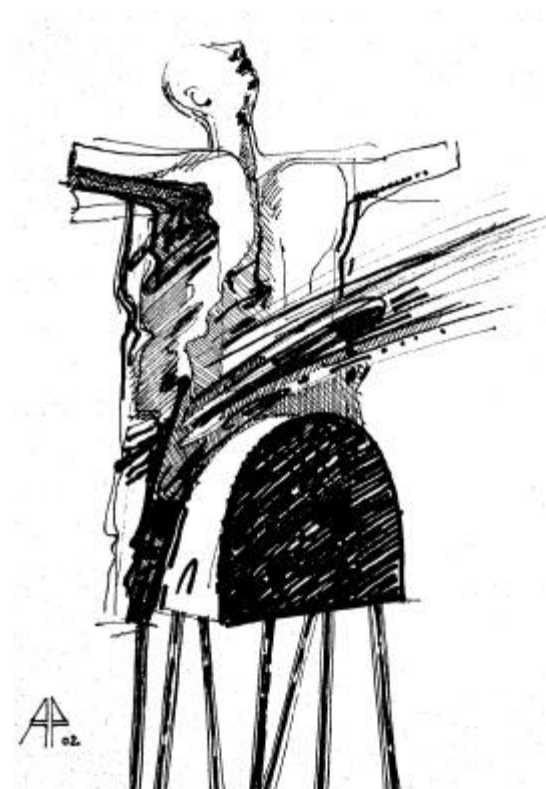
Fie

Așa ne sufocăm când abisul cade
peste noi
mirosind a flori de tei
când romanța copilăriei se toarce
în cuibul ascuns în frunziș
ce bine ne stă în hlamida ei
de purpură și vis
ne despart universuri de planeta aceea
atât de departe și atât de aproape
o aud bătând la poarta cea mare
ca o umbră a dorului
ca nebunii pentru Hristos
Dați drumul, strigă, încăpățânat
și exasperat
ca femeia canaaneancă în părțile
Tyrului și ale Sidonului
O, ecoul chinuitor și superb
ca o suflare de vânt în dimineața creației
abia ieșită din strălucirea slavei divine
mă sufocă și mă învie
la tot ce văd și aud
la clocotirea din lucruri
atâta răspund
Fie.

Ca un câine al nimănui

Suferea ca un câine al nimănui
așa l-am cunoscut
târându-se încet
ca o mașină blocată în trafic
venind s-ajungă la timp
într-un loc prea departe
un suflet oropsit trage la cântar
mai mult decât un trup mort
vai de zilele în care trupul
își răstălmăcește sufletul

ajunge ca o caravană
abandonată
înainte de a fi văzut ținta
măcar de departe
pe trapeza stelară a merelui circ
mă balansez între viață și moarte
Când m-am uitat mai adânc
sufletul meu oropsit era mic
nu știam dacă e adevăr
sau șiretlic
acum ar fi momentul să am
o povață
când simt cum moartea
îmi tot rupe
câte-o halcă din viață.

ex abrupto

Gogea

■ Radu Țuculescu

O siluetă delicată precum un fir de iarbă,
precum o trestie („...sîntem un fir de
trestie gînditoare...” afirma un antic
filosof); un trup subțire pe care lumina se stră-
duie, în zadar, să găsească un punct de sprijin. Un
bărbat care nu pășește ci alunecă prin aer, printre
trecători, cu mare atenție să nu-i atingă. Să nu-i
atingă nici măcar cu o floare, carevasăzică. Un
chip prelung, amintind, vag, de Modigliani, dar
cu aspre modelări în unghiuri ascuțite. O frunte
înaltă, neînfrîntă de nemernicia vremurilor (tre-
cute ori prezente) și doi ochi care ard, cuprinși
constant de-o febră pe care nu o poate măsura
banalul termometru. Dacă lumina nu-și găsește
popasuri pe trupul său, ochii sînt un focar viu de
lumină. Una care explodează afară și-n care
deslușesc o permanentă curiozitate, o constantă
revărsare de înțelegere și, uneori, îngăduință față
de prostia, lașitatea, bicisnicia mediului. Un
revoltat prin vene curgîndu-i poezia. Un revoltat
care nu se isterizează, nu țipă, ci scrie despre ceea
ce vede, observă și analizează cu febrilitatea unui

scormonitor în realitatea imediată. Iar dacă își
adună poeziile între copertile unui volum, le
numește *Propoieziții*. Și toate lumea le citește cu
prețuire, îl laudă sonor dar uită să scrie despre
ele..., ceea ce autorului, pînă la urmă, prea puțin
îi pasă. El continuă să privească lumea cu ochii
arzînd de-o mereu vie curiozitate și asta înseam-
nă spirit tînăr, fără vîrstă, constant creator, unde
indiferența nu-și găsește culcuș. Un spirit care nu
riscă să fie invadat de pînze de păianjen.

Iar dacă are o perioadă mai „dificilă”, ce-ar
putea face mai bine decît să scrie? Asta și face,
scriind un *Tratat despre înfrînt*, semnîndu-se Vasile
Gogea și, imediat, „sar” două edituri deodată ca
să-l publice (Charmides și Eikon) de-ai putea
crede că-i un volum de mii de pagini pe care nu
l-a putut „duce în spate” una singură. Nici vorbă!
Ba, din contră. Sînt gînduri, meditații, un soi de
„definiții”, cugetări și așa mai departe. Scurte.
Pertinente. Melancolice. Ironice. Sarcastice.
Autoironice. Amare. Lucide. Înfrîntor de lucide.
Pentru mine, sînt tot *propoieziții*, în alte straie.

„Prima regulă a înfrîntului va fi de a-și orga-
niza viața în așa fel încît să supraviețuiască
învîngătorului.” (aici deslușesc zîmbetul lui
Gogea, subtil ironic plus ochii garnisiți cu un
strop de optimism sarcastic). „Sîntem egali în

înfrîngere și inegali în victorii. Înfrîntul va fi tot-
deauna un democrat; învingătorul: despot, tiran,
dictator.” (bună lozincă ar fi asta, de purtat pe
străzi în timpul campaniei electorale...). „Toate
cărțile mele nu sînt altceva decît înfrîngeri orga-
nizate.” (...pentru a supraviețui celor scrise de
învîngători, zic eu...). *Tratatul* lui Gogea ar trebui
să-l țină fiecare pe noptieră iar cînd „i se urcă
prea tare la cap” să-l deschidă și să citească cîteva
pagini, întru readucerea cu picioarele pe pămînt.

Pe Gogea mi-l imaginez mereu o siluetă abia
perceptibilă, mișcîndu-se prin ploaie fără ca
stropii să-l atingă, confundîndu-se cu umbrele lui
Poe, murmurînd strofe pentru Klausenburg, oraș
pe care-l iubește și-l urăște în egală măsură... „Un
cal alb fără stăpîn / umblă prin cetate. / Un frizer
fără clienți / taie beregate.... „În canalele mizere /
se-ntorc șobolanii. / Scriitorul de mistere / și-a
pierdut toți fanii”... „Un lunatec pe-o cornișă /
face-un salt mortal. / Un cocoș de tablă, negru /
tace triumfal”...

Și-l mai văd pe Gogea conducînd o veche
locomotivă, la fel precum este mersul său prin
lume: într-o... tăcere triumfală.

CD-Rom-ul și muntele vrăjit (II)

■ *István Király V.*

Din aceste perspective trebuie deci să discutăm acum caracterul “selectiv” al bibliografiei analizate. Evident, nu poate fi vorba aici decât de aspecte esențiale și decisive, de legate de *concepție*, fără a putea intra în toate detaliile de “meserie a profesiei”. “Autorii care figurează în bibliografie – se spune în *Prezentarea tehnică* – sunt sau au fost cadre didactice ale Universității din Cluj-Napoca. Data menționată în dreptul fiecărui autor indică *perioada funcționării* sale în cadrul Universității, iar în bibliografie au fost cuprinse *numai lucrările elaborate în această perioadă* (sublinierea autorilor)... Trebuie menționat faptul că, deși unele cadre didactice au publicat lucrări în mai multe domenii ale științei (s.n. – I.K.V.), ele au fost cuprinse integral la *domeniul unde și-au desfășurat în principal activitatea didactică*.” (subl. aut.)

Se ridică acum întrebarea: ce înseamnă – ce acoperă – de fapt în această bibliografie, expresia: “domeniul unde și-au desfășurat în principal activitatea...”? Iar răsfoind fasciculele/volumele ei ne dăm repede seama că “domeniu” nu înseamnă aici în fond nimic altceva, decât *numele generic și pur instituțional-administrativ al Facultății* la care cadrul didactic universitar respectiv “funcționează” potrivit repartizării încadrării sale principale, fixate în evidențele “serviciului de cadre” ale instituției și *fără* a lua în vre-un fel în considerare măcar disciplina sau disciplinele ale cărui titular este! Astfel, – de ex. – până ce în lucrarea semnată de I. Crăciun, la Facultatea de Drept publicațiile cadrelor didactice sunt organizate în funcție și pe baza a 14 discipline-descriptori care indexează numai 250 de înregistrări și sunt distribuite pe doar 12 pagini, în anul 1974, 931 de înregistrări, desfășurate pe 107 pagini, “ordonate” – doar – în ordinea alfabetică a autorilor și a anilor de apariție a lucrărilor..., sunt “indexate” – de fapt vărsate și amestecate – sub un singur “descriptor”: “Drept”. “Descriptor” care, repetăm, nu înseamnă nimic mai mult și altceva, decât simplul fapt că autorul respectiv “activează” ca fiind încadrat administrativ la facultatea respectivă. “Descriptorul tematic” sau de “domeniu” al activității științifice nu este deci aici decât cadrul încadrării administrative în instituție! Adică: de fapt nici nu este “descriptor” și prin urmare nici nu poate fi vorba aici de nici un fel de “indexare”.

Totuși, cei care au conceput bibliografia editată în 1974, au – poate – “meritul” că ei măcar “văd”, declară și mărturisesc “problema”... Mai târziu – vom vedea – “problema” chiar ca “problemă” va dispărea din orizont... Iar în ceea ce privește metodologia de culegere și de verificare a datelor... asupra ei se pătează, și aici și de acum încolo, o tăcere desăvârșită... Deși, pentru această ediție au fost cu siguranță și în mod necesar efectuate asemenea cercetări, măcar pentru intervalele imediat următoare și neacoperite de cercetările lui I. Crăciun. La el lucrurile stau însă cu totul altfel și în această privință.

În ciuda acestui fapt, *Prezentarea tehnică* din 1974 face nu numai o trimitere expresă la lucrarea lui I. Crăciun, dar îi și *revendică tradiția*,

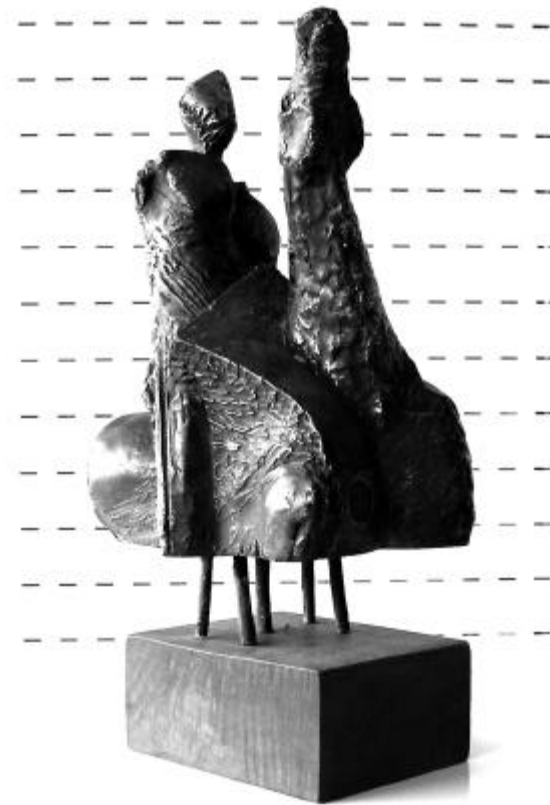
încorporând-o – mai precis: însușind-o – în mod expres. În realitate – analizele noastre de până acum sunt destul de grăitoare, credem, în acest sens – odată cu publicarea în 1974 a *Activității științifice...*, în mod paradoxal, poate, dar tocmai prin “rerecordarea” la tradiția constituită de cercetările – neegalate nici până astăzi – ale lui Ioachim Crăciun, are loc exact ruptura acestei tradiții și – ca atare – chiar începutul declinului ei. Ediția în cauză instituie însă prin aceasta și o nouă “tradiție”, care se va înscrie și ea pe calea formalizării, golirii și decăderii ei: aceea a “introducerilor”, a “prefețelor” etc. semnate de rectorii aflați de fiecare dată în funcție.

2. Diagrama declinului

“Invocarea” – chiar dacă neexplicitată de fiecare dată – a tradiției cercetărilor efectuate de I. Crăciun va intra totuși de acum înainte în multe dintre “formulele” limbii de lemn a diferitelor “note”, “introduceri” ale edițiilor următoare ale lucrării, golindu-se treptat, sinuos, dar neîncetat, de la o publicare la alta.

Ediția din 1979 cuprinde activitatea științifică a cadrelor didactice și a cercetătorilor Universității din perioada 1974-1978 și este organizată tot în acord cu structura Universității. Ea nu mai este totuși realizată “sub auspiciile” rectorului, ci ale unui for “impersonal”: Biroul Senatului Universității. Dispare și “veriga” de responsabilitate nominalizată a decanilor facultăților, însă redactorii generali din cadrul Bibliotecii rămân aceiași și sunt nominalizați în continuare în mod expres împreună cu specificarea funcțiilor. Din p.d.v. al metodologiei bibliografice, singura noutate mai importantă este faptul că aici – ca și de aici încolo de altfel – sunt menționate separat lucrările publicate “În volume” și cele din “Publicații periodice”. Structura “organizării” – mai precis: ne-organizării! – “tematice” și a “încadrării de specialitate”, rămâne însă aceeași. Poate merită menționat faptul că totuși chestiunea încadrării de specialitate constituie încă măcar o “problemă” pentru concepția ediției. Ea fost însă “tranzată” – potrivit unei “Note asupra lucrării” în felul următor: “Cadrele didactice care funcționează la facultăți de *alt profil* decât acela *al specialității lor* (s.n. – I.K.V.), sunt incluse în fascicula domeniului căruia îi aparțin. (Ex. matematicienii de la Facultatea de științe economice figurează la fascicula “Matematică”).” Adică: nicicum.

“Problema” încadrării de specialitate a lucrărilor – în genere ca fiind încă “o problemă”... – *dispare* însă cu desăvârșire odată cu editarea în anul 1988 a bibliografiei care acoperă acum perioada 1979-1986. Mai mult, metodele utilizate până aici – neanalitice, cum am văzut – sunt acum declarate deja drept “norme metodologice”. Ediția apare tot sub auspiciile Biroului senatului Universității, dar funcția ierarhică a “coordonatorilor generali” din cadrul bibliotecii nu se mai menționează deloc. În general se poate identifica în timp – din p. d. v. ie-

rarhic – o tendință de de-personalizare (Biroul...) la vârfuri, împreună cu coborârea responsabilităților la grade ierarhice inferioare... Acest lucru ar putea fi în fond și ceva firesc și pozitiv, căci este normal ca tocmai cei care concep și efectuează lucrările, să și răspundă de calitatea lor.

Prima ediție de după 1989 a bibliografiei apare în anul 1994 și “acoperă” perioada 1987-1992. Deși bibliografia se prezintă în continuare ca fiind tot “selectivă”, în *Cuvântul său înainte*, rectorul de atunci, Andrei Marga se referă totuși la ea ca vizând “întreaga publicistică universitară”, salutând-o în continuare ca un “eveniment” ce se înscrie în reformarea universității aflată în plin proces de desfășurare. Și aceasta arată însă că autorii acestor cuvinte prefațatoare, de cele mai multe ori – cum este și firesc –, nu sunt de fapt informați despre adevărata natură a bibliografiei în cauză – și cu atât mai puțin asupra metodologiilor efective de producere a datelor despre care – ce-i drept, nimeni nu poate de altfel afla mai nimic din publicație –, ele devenind, se pare, în marea lor majoritate texte de conjunctură publicate ca fațade și antet.

După '89 dispare și “auspiciatul” biroului senatului universității, coordonatorii generali ai ediției fiind I. Hentea, O. Curta și L. Tomuța. Este totuși prima ediție a bibliografiei care a fost prelucrată prin mijloace computerizate, sub îndrumarea Laboratorului de informatică a bibliotecii.

Acest lucru însă trebuie să ne dea tocmai de gândit! Căci *în pofida* introducerii metodelor computerizate, lucrarea apare totuși în continuare cu *aceeași* structură, concepție etc. Adică sfidările trecerii la utilizarea mijloacelor computerizate – deci, informatizarea – nu a însemnat în nici un chip vre-o ocazie pentru *regândirea* sau *remodelarea* ei. Dimpotrivă, se pare că problemele de natură tehnică ale “informatizării” lucrărilor au avut mai mult darul de a acapara atenția, și ca atare de a reduce șansele reproblematicării și regândirii acelei tradiții în care – în fond negândit – se încrie concepția și metodologia bibliografiei, începând chiar cu ediția ei din 1974. ■

Cultura civică

Regiuni și politici regionale în România și în Europa

Ancheta Tribuna

Redacția revistei *Tribuna* a inițiat o dezbatere privitoare la trecutul, prezentul și viitorul regiunilor și al politicilor regionale în România, văzută ca parte a Europei. În acest context o serie de experți, oameni de cultură, lideri de opinie din țară și din străinătate au fost invitați să răspundă întrebărilor ce urmează:

1. *Ce importanță au regiunile în context național și european și care credeți că sunt atributele și utilitatea lor cele mai semnificative?*

2. *Cum poate fi folosită tradiția regională a României pentru o cât mai relevantă punere în joc a potențialului zonal?*

3. *Este moștenirea regională o tradiție specifică Europei în raport cu alte continente? În ce fel poate ea fi sau deveni un atu pentru revenirea Europei într-unul din locurile de frunte în competiția globală?*

„Europa ar deveni mai omogenă dacă s-ar constitui mai degrabă din euroregiuni decât din țări.“

Prof. univ. dr. Aurel Codoban

1. Cred că regiunile reprezintă o încercare de a repara pierderea, odată cu modernitatea și cu eliberarea socială a individului, a comunității. Adică regiunile reprezintă în plan național încercarea de a reveni la formule comunitare prealabile națiunii. În plan european perspectiva este puțin diferită: la acest nivel regiunile reprezintă încercarea de a media distanțele prea mari care s-au creat între națiuni. Am putea spune că Europa nu poate primi națiunile decât descompuse în constituenții lor primi: comunitățile regionale. Prin urmare națiunile ar fi niște forme de comunitate susținute spațial, care continuă să funcționeze în epoca burgheză a triumfului națiunilor.

În contextul național regiunile, ca și comunități, se limitează reciproc și în bine și în rău. Națiunea face un fel de profil mediu al regiunilor. Îndeosebi în România post-ceaușistă națiunea a fost concentrată în capitală. Nu știu când alcândva – poate totuși înaintea celui de al doilea război mondial – Bucureștiul a mai transformat restul ca acum într-un Hinterland. În perioada ceaușistă măcar formal relația dintre capitală și provincie a fost incomparabil mai echilibrată decât astăzi. Resursele unor regiuni au fost și atunci folosite altundeva, dar în profitul unor regiuni care trebuiau să se dezvolte. Or astăzi resursele regionale sunt folosite în profitul exclusiv al capitalei, pentru a păstra, ca în vechea Romă, bunele relații ale puterii de orice orientare cu „plebea”. La București multe din facilitățile publice au costuri incomparabil mai mici decât ale celor din provincie datorită subvențiilor din banii publici. Tot astfel, multe dintre medicale sau de învățământ sunt mai bine înzestrate decât cele din restul țării din bani publici colecționați din provincie. Dacă regiunile ar dobândi o bine venită autonomie, dacă s-ar recentra, câștigul prim ar fi o mai corectă distribuție a banilor publici, adică un feed-back mai corect și cu implicații politice în ceea ce privește administrarea locală. E adevărat, într-o lume lipsită de simț instituțional cum este România ar exista și pericolul ca, elibe-

rate din sistemul centralizat, unele regiuni să devină pur și simplu feude ale unor baroni locali.

2. În Europa tradiția regiunilor este mai degrabă germanică, respectiv nordică decât latină, sudică. Franța a fost un stat centralizat, pe când realitatea socio-politică a Germaniei au constituit-o landurile, adică regiunile sau Elveția cu cantoanele. Poate fi mai degrabă o tradiție europeană care vine de la orașele state grecești sau de la orașele renașterii italiene. Revenirea la regiuni ar facilita integrarea țărilor europene în comunitate pentru că ar media sau neutraliza tensiunile dintre națiunile europene. Pe de altă parte și în concret ar disemina o putere politică care, la nivelul național funcționează în actuala formulă politică a Europei cu prea mare autonomie și prea contrastant sau cu prea mari diferențe de interese statale. Cu siguranță Europa ar deveni mai omogenă dacă s-ar constitui mai degrabă din euroregiuni decât din țări.

3. România este o realitate mult prea specifică pentru a putea face pronosticuri cât de cât realiste. În ceea ce mă privește, cu tot interesul pentru constituirea unor regiuni sunt în același timp temător pentru realele posibilități de despotism local care apar astfel. Pe de altă parte, întrevăd posibilitatea apariției unor multiple tensiuni deloc benefice între naționalismul românesc centrat pe simboluri istorice și naționalismul maghiar local, care în pofida tăcerii respectuoase de care este înconjurat există și el și nu e deloc mai puțin nociv numai pentru faptul că, fiind mai modern în expresie, este mai eficient.

"Un pas înainte, nicidecum un obstacol pentru buna funcționare a statului"

Liviu Radu (politolog, cadru universitar, Universitatea „Babes-Bolyai”, Facultatea de Științe Politice, Cluj):

În momentul de față în România regiunile au o importanță foarte scăzută. Conform legislației în vigoare ele nu au prerogative, ci sunt concepute doar ca o formă prin care județele componente pot să colaboreze. Conform informațiilor care există la momentul actual această colaborare nu se prea realizează. (De exemplu, nu am cunoștință de situații în care județele componente au alocat fonduri pentru proiecte comune).

Dacă ar fi să ne referim la rolul lor, aș spune că într-o lume dinamică și din ce în ce mai complexă apare necesitatea transferului unor sarcini administrative sau prerogative de la guvernul central spre unități administrative teritoriale. Este evident că pentru a transfera sarcini complexe este nevoie ca aceste unități administrative teritoriale să aibă capacitatea de a le gestiona. Uneori apare nevoia concentrării unor servicii administrative, din motive de eficiență sau datorită faptului că unitățile administrative teritoriale mai mici nu mai reușesc să le gestioneze. Soluția este preluarea lor de către entități administrative mai puternice. De aici a apărut necesitatea tehnică de a

crea regiuni care să fie mai întinse și să aibă un potențial mai mare. În ceea ce privește prerogativele pe care le au, acestea diferă de la țară la țară, fiind foarte extinse în țări ca Spania și Italia și mult mai restrânse în Franța. Atributele sunt și ele diverse. În Franța ele au un rol aproape exclusiv tehnic, administrativ, în vreme ce în Spania se poate vorbi de un aspect etnic foarte pronunțat.

Comunismul a fost un regim care a nivelat diferențele, inclusiv pe cele dintre regiunile așa-zis istorice. Prin urmare cred ca este greu de spus în ce măsură vechile provincii istorice mai au relevanță, mai ales că între timp s-au dezvoltat loialități legate de județe. Cred că o reorganizare administrativă a României ar trebui să se bazeze în primul rând pe studii foarte serioase care să analizeze resursele disponibile, în primul rând cele umane, precum și alte aspecte în așa fel încât să nu existe decalaje mari între noile regiuni în momentul inițierii procesului.

Diferențe între subdiviziuni teritoriale există în întreaga lume. În Statele Unite, de exemplu, există multe grupuri cu origine etnică sau rasială comună care locuiesc în zone relativ distincte. Este o mare deosebire, de exemplu, între nord-estul Statelor Unite, care a fost colonizat inițial de puritani, și sudul cu moștenire spaniolă sau franceză. Deși diversitatea este mare și în Europa, autonomia de care s-au bucurat diferitele grupuri sociale sau diferitele subdiviziuni teritoriale a fost și încă mai este mult mai redusă decât dincolo de Atlantic. Din acest punct de vedere, cred că țările europene trebuie să parcurgă în un drum lung în direcția descentralizării, a dereglementării în așa fel încât diversitatea europeană să poată fi cu adevărat pusă în vedere.

Cum am afirmat mai sus, nu cred că „reatribuire” este cel mai fericit termen. Învieria vechilor regiuni nu trebuie exclusă a priori, dar nici nu trebuie să devină „unica soluție” sau soluția miracol. Crearea unui nivel administrativ regional este obligatorie datorită faptului că se înscrie în strategia de viitor a Uniunii Europene. Nouă ne rămâne sarcina să desenăm aceste regiuni și să le dăm viață. Aceasta va fi o decizie politică, dar ar fi bine ca ea să se sprijine pe analize extrem de serioase, dar să aibă și un suport popular adecvat. Iar acest suport ar trebui obținut de la o populație conștientă. Prin urmare este necesar un proces de informare a avantajelor, dar și a eventualelor dezavantaje pe care un astfel de pas le presupune.

Fiecare din soluțiile posibile are avantaje și dezavantaje care trebuie puse în balanță. Oricum este bine să gândim regionalizarea ca pe un proces mai îndelungat în timpul căruia pot fi aduse ajustările necesare și nu ca pe un eveniment care poate fi pus desăvârșit la o anumită dată.

Experiența altor țări europene arată cu claritate că regionalizarea a fost un pas înainte și nicidecum un obstacol pentru buna funcționare a statului.

Anchetă realizată de
AMALIA LUMEI

teatru

„La Teatrul din Turda, în sfârșit, se întâmplă ceva“

Adrian Țion: *La sfârșitul stagiunii trecute ați devenit director al Teatrului Municipal Turda. Ce s-a întâmplat cu actorul Cornel Răileanu în momentul în care a început această activitate de manager ?*

Cornel Răileanu: Bună întrebare. Trebuie să recunosc că este o turnură importantă în viața mea de actor. Din fericire sau mai bine zis din nefericire, solicitarea mea ca actor la Teatrul Național din Cluj a intrat într-o perioadă mai relaxată. Asta mi-a permis să investesc mai multă energie și preocupare în activitatea mea managerială ca director al Teatrului Municipal din Turda. Sigur că aceste două activități nu se exclud una pe alta, dimpotrivă, se completează, așa zice în mod fericit, pentru că mi-am dat seama de un lucru: am un atu pe care mi-l oferă profesia mea de bază, pentru că în manageriatul artistic cel puțin este nevoie de o doză mare de improvizatie.

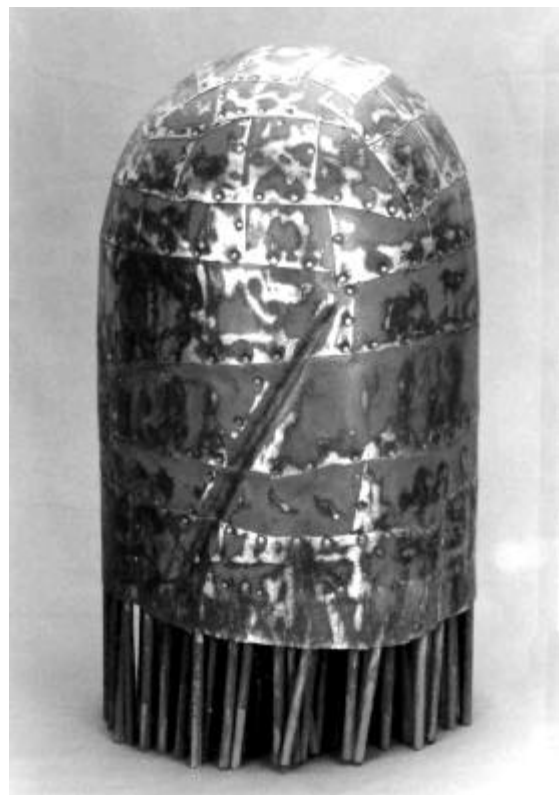
- În afară de spectacolele regizate în cadrul Catedrei de Teatru a Facultății de Litere din Cluj, unde sunteți profesor de actorie, împreună cu soția Dvs., actrița Cristina Pardanschi, ați mai făcut regie până la spectacolul turdean cu D ale carnavalului?

- Da. Vorbind despre lucrul cu studenții în cadrul clasei de actorie, inevitabil ajungem și la genul ăsta de prestație ca să spun așa. Sigur, pretențiile noastre nu sunt de a deveni regizori sau de a pune în valoare efortul nostru ca regizori la spectacolele-examen.

- Cum a fost primit spectacolul Caragiale cu piesa menționată deja ? Ați fost cu el și la Târgu-Mureș mi se pare.

- Da. Am participat la Open Festival de la Târgu-Mureș unde a fost foarte bine primit. Am avut cam cinci reprezentații, datorită faptului că premiera a survenit destul de târziu, și în orașele mici, cum este Turda, de altfel și în Cluj, este un efort să prelungești stagiunea până la sfârșitul lunii iunie, dar în orașele mici, repet, stagiunea se încheie în luna mai.

- Ați amintit aici de orașele mici. Într-adevăr, Turda

este un oraș mic și împărtășește soarta tuturor teatrelor din orașele mici de la noi ca Piatra-Neamț sau Petroșani. Dar într-o anumită perioadă, la Piatra-Neamț și la Petroșani s-au întâmplat lucruri extraordinare. A existat în teatrele din aceste orașe o epocă de adevărată emulație artistică și de afirmare a tinerilor. Cum vedeți promovarea tinerilor actori la teatrul din Turda?

- Intenția cu care am pornit în această aventură...

- Aventură în sensul bun al cuvântului...

- În toate sensurile acestui cuvânt, pentru că, din păcate, există și aspecte mai puțin faste. Nu m-am hazardat să numesc acest demers o aventură. Intenția primordială, ziceam, a fost aceea de a revigora teatrul din Turda, de a-l readuce în peisajul teatral românesc, de a redobândi renumele de care s-a bucurat pe bună dreptate într-o anumită perioadă. A doua mare ambiție pe care țin să o duc la bun sfârșit este de a face din teatrul turdean o rampă de lansare pentru tinerele talente, pentru absolvenții de teatru, nu neapărat pentru absolvenții de Cluj, dar, cu precădere, pentru că ar fi și păcat să nu fructificăm această oportunitate extraordinară pe care o avem, adică pepiniera de tinere talente care ne este la îndemână. Fiind și coordonator de clasă de actorie, eu și soția mea avem, să spun așa, accesul direct la această comoară inestimabilă. În școală timpul este limitat, reușim doar să stabilim un minim arsenal de mijloace pentru actori, adesea abc-ul acestei profesii și când în sfârșit ajungem la un limbaj comun fiecare își ia zborul. Faptul că am preluat destinele acestui teatru ne dă posibilitatea de a le oferi acestor tineri o continuitate în actul de perfecționare profesională.

- Putem spera în viitor la – să-i spunem așa – gloria pe care au avut-o înainte vreme teatrele din Petroșani și din Piatra-Neamț ?

- În ceea ce mă privește, ne privește, adică nu numai pe mine, ci întreaga echipă de care m-am înconjurat la Turda, în ceea ce ne privește avem chiar certitudinea că acest lucru este posibil și am convingerea că se va întâmpla. Rămâne doar să sperăm în sprijinul scontat din partea autorităților locale...

- Cum vă ajută Primăria ?

- Avem din fericire un primar care iubește teatrul, care îl sprijină, care este deschis spre acest fenomen. Rămâne doar să-i convingem și pe consilierii locali, care fiind acum marea majoritate dintre ei la primul mandat încă nu sunt deprinși și nu au luat pe deplin în cunoștință de ceea ce înseamnă actul teatral, ceea ce înseamnă să ai un teatru în administrare și mai ales un teatru cu pretenții profesioniste și înalte aspirații.

- Experiența Dvs. de actor, un actor important, foarte bine cotate, care a evoluat atâția ani pe scena Naționalului clujean și-a spus cuvântul. Aș zice, într-o împrejurare mai puțin cunoscută publicului. Este vorba despre rolul Oedip din Regina Iocasta de Constantin Zărnescu. Reușita a pornit tot de la o aventură. Îmbolnăvindu-se interpretul lui Oedip, ați învățat în câteva zile rolul în limba franceză și ați urcat pe scenă în fața francezilor. Spuneți-mi ce importanță are cunoașterea

din interior a fenomenului teatral european pentru un director de teatru dintr-un orașel de provincie?

- Este un atu deosebit de important, este un ascendent pe care puțini actori din România îl au, din păcate, care te îmbogățește deosebit de mult. Da, bine, ați evocat termenul „aventură”, de data asta țin eu să precizez, în sensul bun al cuvântului pentru că eu sunt un aventurier și cred că asta ar trebui să fie orice actor până la un moment dat, între anumite limite, firește. În sensul că accepti să intri într-o aventură, însă căutând foarte bine, pe cât posibil, riscurile și limitele până unde poți să împingi această aventură. Eu m-am conformat acestui principiu, mi-am stabilit limitele, am determinat faptul dacă le pot atinge sau dacă le pot depăși chiar și am acceptat să intru în acest joc. A fost, într-adevăr, un lucru deosebit de dificil. În primul rând pentru că rolul era oricum dificil, dar faptul că trebuia interpretat într-o limbă străină l-a făcut de mult mai multe ori dificil. A trebuit să lucrez destul de intens ca să-mi perfecționez limbajul, pentru că una este să poți comunica într-o limbă străină să zicem la nivel de conversație și altceva este să interpretezi un rol pe o scenă. Partea cea mai dificilă a fost că, deși am avut cam două săptămâni la dispoziție, am avut un handicap imens. Partenerii mei, cei care interpretau pe Iocasta și pe Creon, erau actori francezi cu care nu m-am întâlnit decât cu o zi înainte de reprezentația din Festivalul de la Grenoble, festivalul european de teatru. Acest lucru i-a uimit cel mai tare pe francezi și nu numai pe ei. A fost un lucru de neimaginat pentru ei. Nu s-au gândit că un actor poate intra într-un timp atât de scurt în rol, poate să aibă o prestație – acum vă rog să-mi scuzați lipsa de modestie, dar nu fac decât să relatez o parte din ecurile presei la festival – să aibă, ziceam, o prestație atât de impresionantă și faptul că eu nu am repetat cu partenerii mei de scenă a fost ceea ce i-a uimit. Unul dintre ei chiar a menționat că ar fi un eveniment demn de cartea recordurilor, de Guinness Book.

- Să ne întoarcem la teatrul din Turda. Concret, câteva proiecte, premierele pe care le pregătiți în această stagiune.

- Am început deja stagiunea cu două spectacole. Una dintre premiere a avut loc, este vorba despre un spectacol pentru copii și elevi, *Cei trei*

purceluși după scenariul consacrat al lui Walt Disney. Un spectacol pentru copii, dar nu infantil, spectacol plin de încărcătură dramatică, de bun gust și moralitate, pentru că eu am convins că teatrul nu înseamnă doar divertisment, ci este un instrument foarte util în modelarea caracterelor tinerilor noștri și mai ales a conștiințelor. A doua premieră este *Cele două orfeline*, o parodie muzicală, o adaptare a lui Eugen Mirea după piesa a doi autori francezi. Este vorba despre un spectacol cu priză la public oriunde și oricând și care, în același timp, dincolo de aspectul comercial pe care vrând-nevrând trebuie să-l luăm în calcul, va fi un spectacol de înaltă ținută artistică, începând de la decorurile și costumele semnate de Alexandru Radu, coregrafia doamnei Gabriele Tănase și regia lui Andrei Mihalache, până la muzica originală compusă special pentru acest spectacol de Glad Berindei, un alt absolvent al Facultății de Litere din Cluj, deci nu de Conservator, nu de Teatru, ci un absolvent în Litere, compozitor excelent cu care am mai avut ocazia să colaborăm la o producție studentescă *Alice în țara minunilor*. Avem în proiect un spectacol-eveniment în regia lui Alexandru Dabija după piesa *Omul cu valizele* a lui Eugen Ionescu. Acest eveniment va readuce teatrul din Turda, cu siguranță, în circuitul teatrelor românești valoroase. Este un spectacol pe care-l pregătim de mult. Am luat legătura cu Alexandru Dabija și atunci când a aflat că teatrul din Turda va fi îmbogățit cu o trupă de actori tineri, a acceptat imediat să colaboreze cu noi. Acest proiect are sprijinul Fundației Familiei Rațiu care ne-a acordat o sponsorizare de 10000 de euro. Este, poate, una din garanțiile cele mai proeminente, să zic așa, asupra faptului că la Turda, la teatrul din Turda, în sfârșit, se întâmplă ceva. Acest proiect teatral este de fapt pretextul unui întreg ansamblu de proiecte colaterale care vor să relanseze nu numai

teatrul, ci municipiul Turda în ansamblu. Fundația Rațiu și firma Bis-Bash din București, care este o firmă de consultanță de marketing, vor asigura cu ocazia premierei acestui spectacol un tur cultural în care vor fi antrenate o serie întreagă de personalități din lumea afacerilor, din politică, din diplomație, din lumea culturală evident. Avangarda va avea loc înainte de Crăciun. Asta pentru că vrem neapărat cel puțin pe ultima sută de metri să prindem anul Ionescu, anul 2004 a fost declarat anul Eugen Ionescu. În primăvară, în luna martie cel mai probabil, va veni să monteze la Turda Radu Afrim. Un regizor absolvent în Cluj, în vogă, pe val, care deja și-a făcut o carieră în teatrele bucureștene și care a acceptat să monteze și la Turda un spectacol după povestirile lui Cehov, un spectacol-colaj deosebit de interesant.

- *Împreună cu soția Dvs., actrița Cristina Pardanschi, ați realizat un spectacol studentesc.*

- Da. Am participat cu el la Festivalul Artei Medievale de la Sighișoara. Au fost acolo tot felul de manifestări care s-au axat în principal pe costume de epocă. Au fost concerte de muzică folk sau muzică medievală. Surprinzător, spectacolul nostru de commedia dell'arte după un scenariu de Locatelli a fost cel mai bine primit, commedia dell'arte a revenit acasă, a fost la ea acasă, în piața din Sighișoara. Deși durata spectacolului era de o oră și treizeci, o oră și patruzeci și cinci, vreau să spun că nimeni nu s-a mișcat din fața scenei, cele două sau trei sute de persoane care au participat nu s-au mișcat, n-au părăsit spectacolul. Doamna care asigură sonorizarea acelei scene ne-a mărturisit că, din abundența de montări care au avut loc acolo, spectacolul nostru a fost cel mai reușit și cel mai bine primit. Ba mai mult, un student de la U.A.T.C. din București ne-a mărturisit că este invidios că se face așa ceva.

- *Ce strategii veți aplica pentru a chema, pentru a aduce publicul în sala de spectacol ?*

- De altfel din prima zi am început demersul în această privință. Rezultatele sunt încurajatoare și am convingerea că lucrurile se vor îndrepta într-un timp destul de scurt. Am început o campanie foarte agresivă de presă. Avem sponsori și colaboratori care ne ajută cu materiale publicitare, adică în sfârșit teatrul din Turda are un număr mare de afișe, de fluturași, caiete-program, parteneriate media cu toate publicațiile locale, cu posturile de radio locale și cele din Cluj. Ne deplasăm efectiv în școli, pentru că, surprinzător, întâi trebuie să convingem profesorii și educatorii de necesitatea participării lor în sala de spectacole și apoi elevii.

- *Se mai fac abonamente ?*

- Da. Intenționez să reintroduc sistemul de abonamente care este, de asemenea, întâmpinat cu oarecare reticență pe care mărturisesc că n-o pot pricepe. Sunt atât de multe pretextele pe care le avansează unii turdeni și atât de inconsistente, încât, practic, prima intenție ar fi să dezarmez și să renunț. Dar nu și aceasta este intenția mea. Publicul turdean s-a îndepărtat de teatru dintr-un motiv justificat, găsesc eu, în mare parte deși e un fenomen absolut general în România. Recăștigarea publicului într-o primă etapă este un lucru extrem de anevoios, cronofag dar și consumator de energie. Cu toate acestea sunt sigur că demersul nostru va da rezultate.

- *Vă mulțumesc foarte mult și vă doresc în numele iubitorilor de teatru ca proiectele Dvs. să se împlinescă.*

Interviu realizat de
ADRIAN ȚION

revista presei culturale

• Numărul 5/2004 al "Caietelor Internaționale de Poezie/ International Notebook of Poetry" (Revistă anuală sponsorizată de Asociația Internațională a Scriitorilor și Oamenilor de Artă Români – LiterArt XXI, editor Gabriel Stănescu) are ca temă a anchetei sale "Ce înseamnă să fii poet azi?", la care răspund Ștefan Stoescu, Liviu Ioan Stoiciu, Andrei Zanca și Horia Ion Groza. Scepticismul lui Liviu Ioan Stoiciu ("Nu doresc nimănui să se pună în pielea mea de "poet", repet, nici măcar post-mortem. După cum nu-mi doresc să fiu eu în pielea oricărui alt poet, azi. Îi invidiez doar pe "oamenii normali", care se bucură de viață... Cu vocația de a fi "poet profesionist" (nu doar în timpul liber), nu am ajuns nicăieri.../Degeaba mi-am diversificat registrul, am scris și proză și dramaturgie: am rămas același om nefericit, obsedat de deșertăciune și inutilitate, de neîmplinire, nemulțumit de el însuși și de "condiția de scriitor român" în general...") este contrabalansat de încrederea absolută în poezie a lui Andrei Zanca: "Câtă vreme se vor naște prunci... așa cum s-au născut de milenii, câtă vreme va exista aerul și văzduhul acesta al nostru atât de amenințat, va exista implicit – și nu mă îndoiesc de acest lucru –, și *poetul și pasărea și poezia* (la care se vor întoarce generațiile viitoare cu certitudine), în ciuda unei gratuități ale cărei roade sunt – ca tot ce ne constituie în sine: iubirea, sentimentele etc. –, nevăzute, invizibile. Toate trei pot sta sub parola celebră a lui Luther/.../ "Hier bin ich. Kann nicht

anders". Semnalăm, din bogatul sumar al aceluiași număr, traduceri în limba engleză din Mihai Eminescu, Mihai Ursachi, Mircea Ivănescu, Gheorghe Pituș, Nichita Stănescu, Ana Blandiana, Dan David, Lucian Vasiliu, Alexandru Mușina, Adrian Popescu, Liliana Ursu, Varujan Vosganian, Mirela Roznoveanu, George Băjenaru, Gabriel Stănescu, Denisa Comănescu, Gheorghe Grigurcu, Mircea Bârsilă, Petre Got, Theodor Damian, poemele lui Dan Culcer, Traian Pop Traian, Clara Mărgineanu, Dan Dănilă, Constantin Hrehor și Paul Viniciu, traduceri din poezii germane și poezii poloneze contemporane. Mai sunt prezentate două poete britanice contemporane, Myra Schneider și Mimi Khalvati, care răspund la întrebările "Ce-nseamnă să fii poet/ poetă astăzi?". Putem citi, în același număr al "Caietelor Internaționale de poezie", comentarii critice despre poezia lui Cezar Ivănescu, Denisa Comănescu, Bogdan Ghiu și Dan Dănilă, poezii de Mallarmé, Li Tai-Pe, William James Austin, Prévert, Rilke, Remco Camper și Fleur Adcock în limba română. O publicație care reușește să-și realizeze ambițiile, pe care o răsofim, totuși, cu regretul prea restrâns sale difuzării.

• În numărul 9-10/ 2004 al revistei "Origini / Romanian Roots" se pronunță asupra temei "Intellectualul și puterea, hic et nunc" Dan Dănilă, Nicholas Dima, Sorin Alexandrescu, Șerban Chelariu, Dan Culcer, Claude G. Matasa, Isabela Vasiliu- Scraba, Mariana Zavati Gardner,

Liviu Ioan Stoiciu, Ion Coja, Octavian Roske. Mai semnalăm un interviu cu Ismail Kadare, realizat de Ioan Adam. Iată ce răspunde scriitorului albanez cu privire la șansele scriitorului din Est de a reuși în Occident: "Cred că este un vis normal, un vis nobil al scriitorului, acela de a deveni cunoscut pretutindeni în lume, și mai ales în Occident. E foarte bine să ai succes cu literatura pe care o scrii. Șansele există, dar nu trebuie să avem prea multe iluzii. Uneori scriitorii își închipuie că e suficient să publice o carte în Occident. Poți publica acolo o carte, dar dacă ea n-are succes, porțile rămân închise. Pe scurt, publicarea unei cărți nu-i un lucru mare. Un lucru mare este ca această carte să aibă un ecou de public și de critică. Or, asta e foarte greu chiar și pentru scriitorii care trăiesc acolo! Poate că știți că în Franța debutează anual 300-400 de scriitori, dar cea mai mare parte dintre ei sunt uitați după doi ani." În același număr, poeme de Ion Nedelescu, Paul Doru Chinezu, Gelu Vlașin, o evocare a poetului maramureșean Ion Șugariu semnată de Vasile Leschian, cronici de Mircea A. Diaconu, Constantin Aronescu, eseuri de Virginia Stănescu, Andrei Iustin Hossu, un dialog între Lidija Dimkova și Vasile Andru la apariția romanului "Păsările cerului" în limba macedoneană. (Letiția Ilea)

Salonul defavorizatului

Autogara cu zahăr de succes, oi călduroase și-un limbaj fript

■ *Mihai Dragolea*

Și era o înserare destul de frumoasă, cu un admirabil asfințit de soare, cu o piață pustie, vecină cu o autogara garnisită doar cu câțiva întârziți, în așteptarea ultimelor autobuze; mă număram și eu printre acești oameni; un tinerel prevăzut cu o demoazelă doldora de gablonțuri atârinate, spânzurate, înfipte pe tot cuprinsul arătosului ei trup, se tot juca, absorbit, cu un aparat de radio portativ, nu mai mare decât un telefon mobil; junele căuta muzică, dar nu prea avea la dispoziție o ofertă generoasă; în schimb am auzit o reclamă în care, la un moment dat, se dă o indicație foarte, enorm de prețioasă: să utilizăm, să vorbim pe rupe „limbajul cartofilor prăjiți“! La auzul acestui îndemn m-am așezat pe unica bancă de lemn aparținând autogării, să mă gândesc la folosirea corectă a ineditului limbaj; veneam dintr-un oraș care-și sărbătorește zilele festive. Acolo vremea fusese mizerabilă, m-am strecurat și eu la două manifestări ca vai de capul lor, am trecut printr-un parc unde, de o parte - țipau prin ploaie ceva formații și băteau niște adolescenți rebegiți, iar de alta - câteva tonete așteptau clienți la suvenir care, serios, se află pretutindeni, pe margini de șosele, la munte și la mare, în nod egal; ceva cu specific local nu exista; au trecut prin dreptul meu niște aleși locali, am îndrăznit să întreb o cucoană intens coafată dacă nu găsesc ceva care să reprezinte localitatea, dama s-a zbârlit falnic la mine, a și spus ceva de neînțeles, s-a întors spre membrii

grupului de aleși; eu am rămas în ploaie, ei au continuat să meargă agale și să converseze, cu siguranță, în limbajul cartofilor prăjiți. Tinerelul a mai butonat, ceva muzichie tot a găsit, eu mă uitam la caldarâmul pe care îl răsfoiau, ca pe o carte, un pâlț de țigănuși, interesați mai ales de hârtii și cutii, de sticle și pahare; o pală de vânt a adus în dreptul meu rămășițele unui pachetel de zahăr, din cel care se oferă pe lângă o cafea; cu litere albastre, pe o față a pachetelului sta scris: „S.C. Radu Succes Prest Serv“; la câți Radu sunt pe lumea asta, de unde să știi care se numește Radu Succes?! Și care mai e și Serv Prest?! Și, da, așa, încet-încet, ne apropiem și noi de „limbajul cartofilor prăjiți“! Mai era până să vina autobuzele, tinerelul n-a fost mulțumit de muzică, a mai căutat ceva, dar s-a plictisit: și atunci, s-a apucat „se butoneze“ părțile moi și rotunde ale domnișoarei, spectacol gratis și chiar prea des întâlnit, aproape plictisitor; deloc plictisitor ceea ce s-a auzit la micul aparat de radio: un grup de savanți americani a descoperit de unde ni se trage cu „încălzirea globală“: de la bieteile oi, doamnelor și domnilor, ele sunt responsabile pentru pericolul fenomen; savanții au descoperit că mioarele tradiționale produc un exces de căldură, râgâind? S-au făcut cercetări, s-au luat măsuri și s-a descoperit un soi de vaccin care anulează efectul caloric produs de blândețele patrupede; acum se testează pe turme întregi. Nu e rău, bine că s-a descoperit sursa încălzirii globale, nu va mai trece mult și, în loc de fluier și toiaș, ciobanul va fi dotat cu seringă, să mai avem parte de temperaturi normale!

Teledependența

Kalinka la papa Wojtila

■ *Monica Gheț*

Istoria are vanități fioroase, timpul trece însă și la un moment dat istoria se senilizează” lăsînd-o...mai moale: intră sub cupole academice ori la dineuri diplomatice. Când adevărul și interesul dau nas în nas pe aceeași punte (șubredă și îngustă), adevărul își „suge burta”, duce mîna la chipiu, iar interesul trece țanțos mai departe. În limbajul cocktail-urilor la mare ținută, amnezia principial indusă se numește “compromis acceptabil”, respectiv, e o împăciuire sau nepăsare croită în avantajul tuturor.

Săptămîna trecută TV5 a difuzat imagini de necrezut, iar dacă ai necesara detașare față de perisabilitatea gesticulației istorice, de tot hazul: la aniversarea pontificatului Papei Ioan-Paul al II-lea, un detașament al armatei Federației Ruse s-a prezentat la Vatican cîntîndu-i Sfîntului Părinte polonez tradiționala *Kalinka* – fără balalaică! Și-o ziceau din gură, cu drag și foc: *Kaaalinka, Kalinka maja...* etc. S-or fi răsucit în morminte cei patruzeci de mii de ofițeri uciși la Katin, nu de nemți ci de sovietici? Cine poate ști? Papa îi asculta impasibil și conform uzanțelor misiunii sale, binevoitor.

Cine l-a asasinat pe Kennedy?, dar pe Robert

Kennedy? e întrebarea recurentă a celor ce *n-au chiar nimic de spus* despre Decembrie '89.

Cine a făcut poliție politică în România comunistă? Parțial se știe și n-are nici o importanță, adică totuși, da! – socotind avansarea lor ierarhică împreună cu paralizarea activității CNSAS, de unde au demisionat scribiți Pleșu, Patapievici și Dinescu. Televiziunea nu s-a prea obosit cu această nouă înfrîngere a societății civile, ea are priorități europene, ceea ce în esență e lăudabil, numai că pare neliniștitoare orientarea acestor privilegii europene: este ea doar pentru unii sau pentru toți? Faptul că Euronews va difuza programele sale în limba română nu înlă-

tură vâlul surzeniei generale.

PRM se anunță acum mai european decât Europa, din moși strămoși, de la Traian și Decebal. E un partid filosemit și filo-american. Președintele său declară că iubește “America profundă”, nu marionetele guvernante și moftangii intelectuali veșnic cîrtitori.

Ai zice că lumea e un bal luminat de focuri de artificii, iar pașii valsului doar teroristii îi mai stîlesc. Așa cum opoziția, oricare ar fi ea, claxonează neavenit, perturbînd visele puterii.

Că scriitorii, artiștii în genere s-au lăsat fermecați în deceniile trecute de șoaptele ororii, lucrînd la comandă de frică și foame ignorînd exemplaritatea eroică, mai are vreo importanță? Dacă da, trimiteți un SMS, dacă nu trimiteți un e-mail. Adresa de expediere, dacă există, o veți afla dumneavoastră.

SUMAR

Agenda

Claudiu Groza: Evenimente de toamnă • 2

Editorial

I. Maxim Danciu: Răspunderi culturale • 3

Cartea

Oana Pughineanu: O bibliotecă deschisă • 4

Nicolae Turcan: Despre oia în casa mioriticului... • 5

Ciprian Lupșe: Fețele toleranței • 5

Geneveze

Ioan-Pop Curșeu: Baudelaire citit de Fundoianu • 6

Atitudini

Ovidiu Pecican: A pricepe și a înțelege. Un răspuns lui Dan C. Mihăilescu • 7

Traduceri

Andreas Saurer: Poezii • 8

Eseu

Ion Cristofor: Un supraviețuitor al infernului • 7

COMUNISM ȘI COMUNISME: MODELUL ROMÂNESC

István Csucsuj: În căutarea legitimității • 10

Anul Ioan Slavici – Tribuna 120

Speranța Milanovici: Pădureana sau despre tragic și anulara lui • 12

Interviu

Laszlo Alexandru • 14

Alexandru Nemoianu • 17

Poezia

Paul Vinicius • 18

Theodor Damian • 18

Ex abrupto

Radu Țuculescu: Gogea • 18

Arhiva

István Király V.: CD-Romul și muntele vrăjtit (II) • 19

Cultura civică

Ancheta Tribuna - Regiuni și politici regionale în România și în Europa • 20

Teatru

Adrian Țion: „La Teatrul din Turda, în sfârșit, se întâmplă ceva” • 21

Revista presei culturale

Revista presei culturale • 22

Salonul defavorizatului

Mihai Dragolea: Autogara cu zahăr de succes, oi călduroase și-un limbaj fript • 23

Teledependența

Monica Gheț: Kalinka la papa Wojtila • 23

Arte

Livius George Ilea: Aerul tare al simpozioanelor • 24

ABONAMENTE

CU RIDICARE DE LA REDACȚIE:
60.000 lei – trimestru
120.000 lei – semestru
240.000 lei – un an

CU EXPEDIERE LA DOMICILIU:
90.000 lei – trimestru
180.000 lei – semestru
360.000 lei – un an

Persoanele interesate sunt rugate să achite suma corespunzătoare la sediul redacției (Cluj-Napoca, str. Universității nr. 1) sau să o expedieze prin mandat poștal la adresa:

Revista de Cultură Tribuna, cont nr. 5010.9575592 B.N. Trezoreria Cluj-Napoca.

arte

Aerul tare al simpozioanelor

■ Livius George Ilea

Într-o lume a risipirii, grăbită până la indecență, sculptorul își rezervă tot mai rar privilegiul de “a sta locului” o clipă, un timp... Atunci, uitând de lume și de sine, el își reevaluează opțiunile. La început precipitate, ideile se nasc ca întrebări însuflețite, printr-o miraculoasă contagiune, în dialogul lor cu ambientul predestinat, insinuându-se firesc în monologul unui proiect deschis.

Sculptor clujean, Alexandru Păsat (n. 1955 la Plenița) a absolvit Institutul “Ion Andreescu”, secția sculptură în anul 1980. Participă la numeroase expoziții naționale și internaționale, unde obține premii și notorietate.

A început inițial să modeleze, ajutat și de o manualitate, de un instinct artistic de excepție, în zona figurativismului, a plasticii mici. Moderne, bronzurile sale, rafinate, cu trimiteri la marile epoci ale istoriei sculpturii, instaurau un dialog amiabil cu varii capodopere ale genului, redefinindu-le valențele decorative, în spirit post-modern, în actualitatea estetică a momentului. Renunță, nu ușor, la această etapă a creației sale.

În 1988 a fost organizatorul unui Simpozion de sculptură (piatră) la Cluj. De atunci se raliază cu entuziasm diverselor manifestări similare învingându-și reținerile provocate de “clasică” tabără de creație de la “Măgura Buzăului” unde, cu unele notabile excepții, se (re)produceau lucrări pre-executate de artiști în atelier, fără nici o legătură cu mediul natural, cu ansamblul de sculpturi de acolo sau se improvizau - uneori la limita minimei rezistențe, prin aleatorii decupaje abstracte - “măgurisme”. Pietrele de Viștea aduse, în 1988 pentru Simpozionul de la Cluj, în ochii artistului “erau atât de frumoase... în sine - mari, imense - că îți era și milă să te apuci să le strici”. Îi încolțește un gând - care-l urmărește peste ani - cum că această furie de a de a degroșa masiv, de a ciopli adânc în trupul pietrei, lăsând în mijlocul unui morman de sfărâmături o mică lucrare, ștersă, nesemnificativă prin dimensiuni în contextul ambiental, este, dacă nu imorală, contraproductivă. Ideea salvatoare ar fi, nu să micșorezi piatra, ci, dimpotrivă, să o mărești. Astfel, în 1988, în cadrul Simpozionului internațional de sculptură de la Beratzhausen (Germania), sculptorul realizează una din lucrările sale de referință, “Pătratul doarme”. O idee de un purism conceptual apropiat de doctrina Bauhaus-ului, conform căreia calitatea estetică a obiectului rezidă în forma funcției sale, este virată în cheie suprarealistă spre un imaginar poetic, emanând un simbolism criptic. Blânda energie potențială a desfășurării unei plăpumi/perne “pătrate”, pliate, conduce piatra, prelucrată cu intervenții minimale dar extrem de laborioase în modularea rotunjimilor “moi, pufoase”, în sfera imaginarului pur, spre marginea visului concretului. Pătratul imaterial, metafizic poate visa în somnul rațiunii forme senzuale, calde de un erotism difuz, acuzând, în poetica sculpturii, șocul impactului cu duritatea, cu materialitatea rece a pietrei. Mărirea vizuală este indusă privitorului drept potențialitate argumentată în ambient prin tunderea gazonului din jurul sculpturii astfel încât să lase iluzia unei abia întâmplante despăturiri/reîmpăturiri cât și promisiunea iminenței unei viitoare. Manipularea

vizuală și emotivă a privitorului plasează această sculptură în zona experimentului, prin procedeele regăsite ale avangardei clasice. Schimbarea materialității reale, a raporturilor contrariante cald/rece, moale/rigid, animat/inanimat deschid la rândul lor un sertar privilegiat al “schizofreniei” suprarealiste.

Aerul tare al simpozioanelor de sculptură, experimentarea dimensiunii arhitectonice și ambientale a operei sculpturale îl fac să viseze mai departe.

Adept al obiectului solid, artistul realizează pentru o mare expoziție - Munchen 2004, unde din cei 5000 de artiști care au concurat au fost selectați 250 de expozanți - “Cubul negru”, aluzie la titlul picturii/manifest “Pătratul negru”, aparținând lui Malevici (Kasimir Malevitch). Spre deosebire însă de principiile suprematismului, Alexandru Păsat nu renunță, în tendința formală de abstractizare, la referințe vizând realul, lumea naturală. Realizat prin secționarea unui trunchi de copac în zona bifurcării sale în două tulpini gemene, cubul vopsit negru este încorsetat împrejur, procustian, în metal. Revelând, în secțiune, pe fața sa superioară, în pofida crăpăturilor materiei organice uscate, cercurile vârstei, urme/trasee ale unei istorii reale, cubul atinge granița iluzorie dintre misterul betonului și al “zării metafizice”.

Expune totuși și lucrări în care implicarea directă, lipsită de ambiguitate în probleme de strictă actualitate primează în fața rigorismului formal: o lucrare executată din două scânduri mici, elastice, prinse la capăt într-o menhină și ținând captive la celălalt capăt niște baloane colorate vizând falsa soliditate a promisiunilor electorale.

Realizează în tot acest timp zeci, sute de schițe/proiecte, consemnând în notații fugare gesturi irepetabile, trăirea clipei, nașterea ideii.

Ceea ce îl preocupă acum este reîntoarcerea la (un nou) figurativism, la un “primitivism” al formelor elementare de figurare, epurate de accidentele survenite în căderea lor în istorie dar păstrând întreaga lor încărcătură magic-simbolică, forța lor de reprezentare și comunicare. În proiectul apropiatei sale expoziții se vor regăsi cu siguranță materializări surprinzătoare ale noilor sale demersuri prospective.

